rapport

Tussen traditie en toekomst: Intergenerationele overdracht en kansen vanuit het perspectief van Woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen

Stichting PAS

= Gelijkschap

www.gelijkschap.nl

Colofon

Tussen traditie en toekomst: Intergenerationele overdracht en kansen vanuit het perspectief van Woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen.
Onderzoeksrapport, mei 2026

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in opdracht van stichting PAS

Auteurs

Natascha Notten – Onderzoeksbureau Gelijkschap
Sanne Endeman – Stichting PAS

Citatie bij publicatie

Notten, N., & Endeman, S. (2026). *Tussen traditie en toekomst: Intergenerationele overdracht en kansen vanuit het perspectief van Woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen.* Gelijkschap/ Stichting PAS.

Dank aan

Alle ouders, gezinnen en intermediairs die hebben deelgenomen aan het onderzoek

Disclaimer

Dit rapport is met grote zorg samengesteld. Desondanks kan het voorkomen dat informatie onjuist en/of onvolledig is. Gelijkschap en Stichting PAS zijn niet aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade ontstaan door het gebruik van de aangeboden informatie.

© 2026 Gelijkschap en Stichting PAS. Alle rechten voorbehouden.

Deze uitgave is auteursrechtelijk beschermd. Het is niet toegestaan om (delen van) de inhoud te kopiëren, op te slaan in een geautomatiseerd gegevensbestand, te verspreiden of openbaar te maken – in welke vorm dan ook, waaronder ook artistieke uitingen en verwerking door kunstmatige intelligentie of andere geautomatiseerde systemen – zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Gelijkschap en Stichting PAS.
Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder de voorwaarde van correcte en volledige bronvermelding.

Samenvatting

Dit onderzoek laat zien dat veel ouders binnen woonwagen-, Roma- en Sinti-gemeenschappen (WRS) een ander pad bewandelen dan eerdere generaties wanneer het gaat om school en opleiding. Zij hechten grote waarde aan persoonlijke ontwikkeling en zien onderwijs en het behalen van een diploma als belangrijke middelen om hun kinderen financiële zekerheid, onafhankelijkheid en betere kansen te bieden.
Ondanks uiteenlopende uitdagingen zijn ouders erin geslaagd deze ambities om te zetten in concrete stappen: zij volgden zelf onderwijs, haalden op latere leeftijd alsnog een diploma, begeleiden hun kinderen actief en creëren een stabiele thuissituatie waarin bestaanszekerheid centraal staat. Tegelijkertijd navigeren ouders door verschillende barrières, zoals vooroordelen in de samenleving, beperkte kansen zonder beroepsdiploma en – vooral voor moeders – spanningen tussen persoonlijke ambities en de verwachtingen binnen de WRS-gemeenschap.

Ouders vertellen ook waar zij trots op zijn en wat zij willen doorgeven vanuit hun WRS-achtergrond, zoals familiehechtheid, gastvrijheid, gelijkwaardigheid, handelingskracht en het belang om voor jezelf op te komen. Sommige ouders kiezen er bewust voor bepaalde normen en gebruiken niet door te geven en nemen meer afstand van hun WRS-achtergrond, wat leidt tot verschillende perspectieven binnen de groep.
Het onderzoek maakt zichtbaar dat ouders beschikken over waardevolle vormen van alternatief kapitaal: vaardigheden, kennis en strategieën die zijn ontwikkeld binnen de gemeenschap of juist als reactie op sociale uitsluiting. Deze vormen van kapitaal worden buiten de gemeenschap vaak niet herkend, maar spelen een belangrijke rol in hoe ouders hun leven vormgeven en hun kinderen ondersteunen.

Bij het nemen van een ander pad dan gebruikelijk was in de generatie(s) voor hen, hebben bepaalde personen – aangeduid als gidsen – voor de ouders een belangrijke rol gespeeld: zij boden nieuwe perspectieven en stimuleerden geloof in eigen kunnen. Binnen WRS-gemeenschappen, waar de sociale gerichtheid sterk naar binnen is, zijn zulke gidsen minder vanzelfsprekend. OWRS-intermediairs vervullen hierin een belangrijke rol: zij worden vertrouwd door ouders en helpen op een veilige en gelijkwaardige manier de verbinding met de buitenwereld te versterken.
Deze bevindingen laten zien dat ouders binnen WRS-gemeenschappen beschikken over waarden, vaardigheden en vormen van kapitaal die van grote betekenis zijn voor hun kinderen. Tegelijkertijd vraagt het realiseren van hun ambities om een omgeving die hen ziet, ondersteunt en erkent – zowel binnen de gemeenschap als daarbuiten.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Doel en het perspectief vanuit WRS-gezinnen	5
1.3. Onderzoeksvragen	6
1.4. Methode van onderzoek	7
1.5. Respondenten	8
2. Wensen en behoeften van WRS-gezinnen rondom schoolloopbaan en schoolsucces	11
2.1. School en WRS-gezinnen: achtergrond en context	11
2.2. Wensen en behoeften van ouders	12
3. Sucessen en uitdagingen bij het nemen van een ander pad	14
3.1. Successen	14
3.2. Uitdagingen	20
4. Waar zijn ouders trots op? Wat gaat er mee naar de volgende generatie?	23
4.1. Trots op: bewuste overdracht naar de volgende generatie	24
4.2. Alternatief kapitaal: wat er ook is en meegaat naar de volgende generatie	27
5. Ondersteuning bij het nemen van een ander pad: Gidsen	29
6. Conclusie, aanbevelingen en reflectie	32
6.1. Conclusie	32
6.2. Aanbevelingen	34
6.3. Reflectie	36
Bronnen	38
Bijlage A. Beknopte schets achtergrond WRS in Nederland	42
Bijlage B. WRS en onderwijs in Arnhem	45
Bijlage C. WRS-gezinnen en alternatief kapitaal	48

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Stichting PAS (hierna: de Stichting) zet zich in voor gelijke kansen en inclusie voor ieder kind in Arnhem en omgeving. Ondanks inspanningen zijn kansen voor kinderen nog steeds ongelijk verdeeld. Zoals de Stichting benadrukt: een ongelijke start leidt in onze samenleving vaak tot ongelijke kansen op welzijn, gezondheid en geluk. Daarom werkt de Stichting samen met de gemeente Arnhem en omliggende gemeenten aan het versterken van de omgeving van het kind: ouders/opvoeders en professionals in kinderopvang en onderwijs (Stichting PAS, 2026).
Vanuit dit perspectief signaleren medewerkers van de Stichting dat kinderen en gezinnen met een woonwagen-, Roma- of Sinti-achtergrond (WRS-gezinnen) minder aansluiting vinden bij de schoolcultuur. Dit geldt ook voor andere instituties die bepalend zijn voor schoolsucces en bestaanszekerheid (Kennisplatform Inclusief Samenwerken, 2025-a). Hoewel kinderen uit WRS-gezinnen tegenwoordig vaker naar school gaan en vaker een diploma behalen dan eerdere generaties, ziet de Stichting dat zij nog steeds minder kansen hebben op een passende onderwijsloopbaan dan veel andere Nederlandse kinderen. Tegelijkertijd ziet de Stichting dat sommige kinderen en gezinnen wél een ander pad kiezen dan hun (groot)ouders en daarmee een diploma of baan behalen die hun maatschappelijke positie versterkt. Inzicht in hoe en waarom zij dit pad bewandelen kan helpen de kansenkloof voor kinderen uit WRS-gezinnen te verkleinen. Dit vormt de aanleiding voor het hier beschreven onderzoek.

1.2. Doel en het perspectief vanuit WRS-gezinnen

Het onderzoek richt zich op wat kinderen uit woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen helpt om kansen op een succesvolle toekomst te zien, te krijgen en te benutten. We onderzoeken welke factoren en welke personen bijdragen aan hun schoolsucces, in de wetenschap dat onderwijs nauw samenhangt met bredere kansen op bestaanszekerheid en welzijn.
Doel is te begrijpen wat kan helpen om de ervaren kansenkloof te verkleinen. Daarbij staat het perspectief van WRS-gezinnen centraal: het gaat om hun wensen, behoeften en ervaringen rondom kansen voor hun kinderen. Deze inzichten bieden professionals handvatten om beter aan te sluiten bij deze gezinnen en hen effectiever te ondersteunen.

Vanuit het perspectief van woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen

In dit onderzoek staat de vraag centraal waarom sommige kinderen uit woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen – ondanks dat zij vaak opgroeien in omstandigheden waarin schoolsucces niet vanzelfsprekend is – toch een positieve schoolloopbaan doorlopen en daarmee een ander pad kiezen dan hun (groot)ouders. Het perspectief van de gezinnen zelf vormt hierbij het uitgangspunt: welke successen en uitdagingen noemen zij als het gaat om schoolsucces, welke wensen en behoeften hebben WRS-ouders, welke kansen vinden zij belangrijk voor hun kinderen?

Eerder onderzoek laat zien dat kinderen die opgroeien in gezinnen waar bestaanszekerheid en geletterdheid minder vanzelfsprekend zijn, vaak al jong beschikken over uiteenlopende vaardigheden en competenties (Jansen et al., 2025; Notten, 2025-a). Zij regelen bijvoorbeeld administratieve zaken, navigeren zelfstandig door verschillende systemen en schakelen tussen uiteenlopende omgevingen. Deze vormen van *alternatief kapitaal* zijn cruciaal in hun dagelijks leven, maar worden door instituties, zoals scholen, vaak niet herkend of gewaardeerd. Dit onderzoek verkent ook welke vormen van alternatief kapitaal aanwezig zijn binnen WRS-gezinnen en welke elementen daarvan door de (educatieve) omgeving beter benut kunnen worden. Daarmee draagt het onderzoek bij aan inzicht in wat kan helpen om kansengelijkheid te stimuleren.

Aansluitend bij de visie van Stichting PAS – ongelijk investeren om gelijke kansen te creëren voor kinderen en jongeren in Arnhem en omgeving (Stichting PAS, 2026) – biedt dit onderzoek handvatten om te bepalen welke gangbare én alternatieve investeringen nodig zijn. Hoewel de focus ligt op onderwijs en ontwikkeling, geeft het onderzoek ook zicht op de samenhang met intergenerationele overdracht van geletterdheid, bestaanszekerheid en welzijn.

1.3. Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Wat werkt voor Woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen bij het nemen van een (ander intergenerationeel) pad dat positief bijdraagt aan schoolsucces?

Daarnaast zijn er enkele deelvragen:

- Welke behoeften en wensen hebben ouders en kinderen als het gaat om kansen op het gebied van schoolsucces en schoolloopbaan?
- Welke successen en uitdagingen ervaren ouders en kinderen op het gebied van schoolsucces en schoolloopbaan?

- Welke vaardigheden, competenties en waarden vindt de doelgroep belangrijk (waar is men trots op) en worden bewust van generatie op generatie overgedragen?
- In hoeverre en hoe ervaart de doelgroep ondersteuning bij het krijgen en kunnen pakken van kansen door professionals en/of anderen?
- In hoeverre en hoe is er in de gezinnen sprake van alternatief kapitaal?

1.4. Methode van onderzoek

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van verschillende bronnen en perspectieven (i.e. triangulatie). De onderzoeksvragen zijn beantwoord op basis van een beknopte literatuurscan en semigestructureerde interviews met ouders, kinderen en OWRS-intermediairs van Stichting PAS.

Literatuurscan – bestaande kennis in kaart brengen
Als eerste stap is een beknopte literatuurstudie uitgevoerd naar kansenongelijkheid en intergenerationele overdracht bij woonwagenbewoners, Roma en Sinti in Nederland. De selectie bestond uit wetenschappelijke artikelen en praktijk- en ervaringsbronnen die openbaar toegankelijk zijn, betrekking hebben op de Nederlandse context en niet ouder zijn dan tien jaar. Deze selectie is aangevuld met enkele oudere bronnen wanneer relevant.

Interviews met ouders en kinderen – verhalen ophalen
De inzichten uit de literatuur vormden het startpunt voor de semigestructureerde diepte-interviews met ouders en kinderen (18+). In deze gesprekken is dieper ingegaan op behoeften, successen en belemmeringen rondom intergenerationele overdracht van kansen. De interviews vonden plaats in aanwezigheid van de betrokken OWRS-intermediair, een onderzoeker van Gelijkschap en in enkele gevallen een medewerker van de Stichting.

Interviews met betrokken intermediairs van Stichting PAS
In dit onderzoek zijn ook middels semigestructureerde diepte-interviews de ervaringen van OWRS-intermediairs van de Stichting meegenomen, die langdurige en warme contacten hebben met de doelgroep. Omdat het onderzoek specifiek als doel heeft het perspectief van de WRS-gezinnen zelf in beeld te brengen, zijn het hoofdzakelijk de ouders die in dit onderzoek aan het woord zijn.

1.5. Respondenten

De gezinnen die aan dit onderzoek deelnamen, vormen geen homogene groep. Zij verschillen in culturele achtergrond, woonvorm (woonwagenkampen en reguliere woningen), ervaringen en opvattingen. Ouders benadrukten zelf dat er binnen én tussen woonwagen-, Roma- en Sinti-gemeenschappen grote diversiteit bestaat en dat deze groepen niet over één kam kunnen worden geschoren. In dit rapport richten we ons daarom op gedeelde ervaringen die relevant zijn voor onderwijskansen, met oog voor de variatie die binnen deze gemeenschappen aanwezig is.
Alle deelnemende gezinnen staan open voor, of hebben in het verleden gebruikgemaakt van, langdurige ondersteuning door Stichting PAS. Dit betekent dat zij bereikbaar waren via de OWRS-intermediairs en dat zij zich in meer of mindere mate herkennen in de uitdagingen waarvoor de stichting ondersteuning biedt. Daarnaast hebben we vooral moeders gesproken en slechts enkele vaders. Gezien de sterk genderspecifieke rollen binnen WRS-gemeenschappen kleurt dit de resultaten.

Werving en selectie WRS-ouders
Er zijn negen semigestructureerde interviews afgenomen met in totaal twaalf respondenten (ouders en volwassen kinderen) uit Arnhem en Renkum, in de periode september–december 2025. Een deel van de gesprekken vond plaats met duo's, zoals partners, zussen of moeder en dochter. Alle respondenten hebben nu of in het verleden ondersteuning ontvangen van OWRS-intermediairs en zetten zich actief in voor de onderwijskansen van hun kinderen. Daarmee kiezen zij in verschillende opzichten een ander pad dan hun eigen ouders.
De opleidingsachtergronden van de ouders variëren van gedeeltelijk voortgezet onderwijs tot een afgeronde mbo-3-opleiding. De leeftijden lopen uiteen van 28 tot 56 jaar, er zijn meer vrouwen (10) dan mannen (2) gesproken in het onderzoek.
Alle respondenten zijn zowel kind van WRS-ouders als zelf ouder; een enkeling is inmiddels grootouder. Wanneer uitsluitend het perspectief van een volwassen kind centraal staat, gebruiken we de term *kind*; wanneer het gaat om hun rol als opvoeder, spreken we van *ouder*.
De kinderen van de geïnterviewde ouders variëren in leeftijd van peuter tot volwassene. Alle gezinnen spreken Nederlands; daarnaast wordt in sommige huishoudens Romanes of Bargoens gesproken. Romanes duidt op de talen van mensen met een Roma- of Sinti-achtergrond (Rijksoverheid, z.d.).

Respondenten werden als woonwagen-, Roma- of Sinti-gezin beschouwd wanneer zij zichzelf, of één of beide ouders, als zodanig identificeerden. Op één ouder na zagen alle

geïnterviewde respondenten zichzelf ook als WRS-ouder en WRS-gezin. De grootste groep bestond uit woonwagenbewoners: zeven respondenten hadden een woonwagenachtergrond. Daarnaast namen twee Roma-gezinnen en één Sinti-gezin deel aan het onderzoek.
De ouders met een woonwagenachtergrond gebruiken verschillende zelfbenamingen, zoals woonwagenbewoners, reizigers en kampers. In dit rapport hanteren we de term *woonwagenbewoners*. Ouders met een Roma-achtergrond noemden zichzelf zowel Roma als zigeuners; in dit rapport spreken we van *Roma-ouders*.

Antwoorden op de vraag: zie jij jezelf als een WRS-ouder?
"Ja, sowieso, het blijft in mij zitten denk ik."

"Ik ben zigeuner. Zo zie ik het, ja. En dan snap ik niet waarom we zeggen het is een scheldwoord. Dat zie ik niet.

"Je krijgt dat gewoon helemaal mee van kinds af aan, van onze opa's en oma's, het zit gewoon in je genen."

"Nee, mijn ouders wel. Ik heb wel heel veel trekken daarvan, maar ik voel mij niet zo."

WRS-cultuur volgens de respondenten
De ouders die wij spraken beschrijven hun cultuur aan de hand van gebruiken, normen en waarden die zij zelf *"de regels"* noemen. Zij benadrukken dat er wel overeenkomsten zijn tussen woonwagenbewoners, Roma en Sinti, maar dat er ook grote verschillen bestaan – zowel tussen de drie groepen als binnen de gemeenschappen zelf. Daarnaast gelden veel regels anders voor mannen dan voor vrouwen.
Ouders vertellen dat zij met bepaalde regels zijn opgevoed. Zo wordt bijvoorbeeld genoemd dat er geen paardenvlees wordt gegeten: *"We mogen geen paardenvlees eten omdat paarden ons vroeger hebben geholpen om te kunnen reizen."* Van andere regels weten zij niet altijd waar deze vandaan komen. Ook beschrijven ouders een sterke seksuele moraal en strikte regels rond lichamelijkheid en privacy, vooral voor meisjes en vrouwen. Dit gaat over kleding en onderwerpen waarover niet gesproken wordt: *"Niet praten over seks als je aan tafel bent, of in gezelschap niet praten over ongesteldheid."* Een ander voorbeeld is: *"Eigenlijk mochten wij vroeger niet naar de wc als er een man binnen was, dan moest je wachten tot de mannen weg waren."*
Binnen families bestaat vaak een duidelijke hiërarchie, waarbij (groot)moeders en schoonmoeders een dominante rol kunnen hebben. Sommige regels zijn volgens ouders specifiek voor hun eigen gemeenschap, zoals bij Sinti-gezinnen waar vrouwen niet mogen

werken in de zorg of trouwen met een arts. Naast regels noemen ouders ook elementen van hun leefstijl en identiteit. Zo vertelt een ouder dat het leven in een woonwijk soms nauwelijks verschilt van het leven op een kamp: *“Hier in de buurt kan ik net zo leven als op een kamp… ik kan hier de muziek net zo hard draaien als ik wil. Ik kan hier kabaal maken, ik kan doen wat ik wil. En dat kan op het kamp ook.”*

Tegelijkertijd geven ouders aan dat veel regels veranderen: *“Nu is het wel allemaal meer gemoderniseerd.”* Jongere generaties krijgen volgens hen meer ruimte om hun eigen keuzes te maken, en ouders passen tradities soms aan of laten ze los.

Zie Bijlage A voor meer achtergrondinformatie.

WRS-gezinnen in Arnhem en omgeving

In Arnhem zijn ongeveer honderd kinderen met een woonwagen-, Roma- of Sinti-achtergrond in beeld bij de OWRS-intermediairs, met vooral kinderen met een woonwagenachtergrond. De meesten wonen in reguliere woningen en zijn verspreid over verschillende wijken, zoals Malburgen, Vredenburg/Kronenburg/Rijkerswoerd en Elderveld/Schuytgraaf.

Jonge WRS-kinderen in Arnhem nemen relatief vaak deel aan voorschoolse (Stichting PAS, 2025). In het primair en voortgezet onderwijs zien de OWRS-intermediairs zowel positieve ontwikkelingen – zoals meer doorstroom naar theoretische niveaus – als zorgen, bijvoorbeeld rond verzuim, overbescherming en de relatief hoge instroom in het speciaal onderwijs. De verschillen tussen gezinnen nemen volgens de intermediairs toe: een groeiende groep doet het goed, terwijl gezinnen met complexe problemen vaker vastlopen (Stichting PAS, 2025). Zie Bijlage B voor meer informatie.

2. Wensen en behoeften van WRS-gezinnen rondom schoolloopbaan en schoolsucces

In de interviews is gevraagd welke wensen en behoeften gezinnen met een WRS-achtergrond hebben (en hadden) op het gebied van schoolloopbaan en schoolsucces – zowel voor zichzelf als voor hun kinderen.

2.1. School en WRS-gezinnen: achtergrond en context

Uit literatuur en praktijkverhalen blijkt dat binnen woonwagen-, Roma- en Sinti-gemeenschappen de aandacht van oudsher minder op school lag. Het leren vond vooral plaats binnen de familie: vaardigheden en kennis werden van (groot)ouder op kind doorgegeven. School werd daarbij niet gezien als een noodzakelijke stap om een inkomen te verdienen; veel mensen kozen liever voor werk waarin zij hun eigen baas konden zijn (OWRS, z.d.-c; Seidler et al., 2024-a; Van der Hulst, 2022).
Deze intergenerationele patronen verander(d)en niet van de ene op de andere dag. Uit recent onderzoek blijkt dat ongeveer een derde van de volwassen Sinti en woonwagenbewoners in Nederland van 45 jaar en ouder geen formeel onderwijs heeft afgerond. Onder Roma geldt dit zelfs voor ongeveer twee derde van de volwassenen (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020-b). Het is dan ook niet verrassend dat veel ouders in WRS-gezinnen zelf weinig of geen opleiding hebben afgerond.

Veranderende houding ten opzichte van onderwijs
De ouders die wij spraken zijn vaak op jonge leeftijd gestopt met school, bijvoorbeeld vanwege problemen thuis of op school, of omdat zij trouwden of een kind kregen. Zoals een ouder vertelt: *“Ze zeiden: ‘Je wordt geen rechter, je gaat geen diplomaat of zoiets worden.’ En dan geef je het ook op, dan denk je: laat mij maar trouwen.”*
Hierdoor konden zij hun middelbare school of beroepsopleiding niet afronden: *“Ik ben niet lang naar school geweest, maar ik kan schrijven, ik kan rekenen. En de meesten van het kamp kennen dat niet. Dat heb ik zelf al geleerd.”* Een deel van de ouders vertelt dat zij achteraf graag meer hadden willen leren.

De laatste jaren is er echter een duidelijke verandering zichtbaar binnen woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen. Steeds meer ouders en jongeren hechten waarde aan het volgen van een opleiding (Seidler et al., 2024-a). De behoefte aan een stabiel inkomen speelt

daarbij een belangrijke rol: een diploma wordt steeds vaker gezien als een noodzakelijke stap richting werk, financiële zekerheid en succes (Van der Hulst, 2022).
Ook de ouders in dit onderzoek benadrukken het belang van onderwijs voor hun kinderen: *"Ja, dat [de kinderen naar school gaan] vind ik belangrijk. Omdat het een hele andere tijd is. En het steeds moeilijker wordt voor de kinderen. Want mensen krijgen nu al moeilijk een baan. Ik vind het gewoon belangrijk dat ze een diploma hebben. En dat ze gewoon ook echt iets kunnen doen."*

"Ik ben echt blij dat ze naar school toe gaan. Dat ze gewoon een vak gaan leren, dat ze gewoon echt een diploma halen. Dat ze ook gewoon goed terechtkomen… En ook sociaal gewoon. Ze kunnen met iedereen contact maken." – *WRS-ouder*

Een ouder vertelt over het gesprek met een van de kinderen: *"Ik zei: 'Als jij je best doet en je diploma haalt en wat je wordt, maakt me niks uit […] Als je maar je best doet op school.'"*

2.2. Wensen en behoeften van ouders

De verschuiving in houding ten opzichte van onderwijs komt duidelijk naar voren in de wensen en behoeften die de geïnterviewde WRS-ouders uitspreken voor hun kinderen. Zij willen vooral dat hun kinderen meer kansen krijgen dan zijzelf hadden. In de interviews noemen ouders drie belangrijke voorwaarden voor een goede toekomst – voorwaarden die in álle gesprekken terugkomen. Het gaat om: een stabiele (thuis)basis om te kunnen leren, het behalen van een diploma en mogelijkheden om door te leren, en werk dat zowel leuk is als voldoende inkomen biedt.

= Een stabiele (thuis)basis om te kunnen leren
Meerdere ouders benadrukken dat rust, veiligheid en stabiliteit voorwaarden zijn voor leren en jezelf ontwikkelen. Zij willen hun kinderen een veilige omgeving bieden, met voldoende inkomen, een stabiele woonsituatie en een consequente opvoeding. Dit staat in contrast met de onrust die sommige ouders zelf hebben ervaren.
Zij willen hun kinderen een andere jeugd bieden dan zijzelf hadden – met meer hygiëne, gezondheid, emotionele veiligheid, eigenwaarde of vrijheid om keuzes te maken.
Ouders vinden het belangrijk dat hun kind ook echt kind mag zijn, en streven naar een toekomst waarin hun kinderen meer stabiliteit, meer kansen en meer ruimte voor persoonlijke ontwikkeling hebben dan zijzelf hadden. Een ouder vertelt: *"Ik denk dat wij ook vooral echt er allemaal heel erg alleen voor stonden toen we jong waren en dat wil je dan bij je kinderen helemaal anders doen."*

= Het behalen van een diploma en mogelijkheden om verder te leren

Het belang van een diploma komt sterk naar voren in de interviews, in lijn met eerder onderzoek (Van der Hulst et al., 2022; Van der Veen et al., 2012). Ouders zien onderwijs als de sleutel tot bestaanszekerheid, autonomie en financiële onafhankelijkheid. Zij willen dat hun kinderen niet afhankelijk worden van een uitkering of partner. Zoals een ouder vertelt: *"Je kan niet van één inkomen leven … Ik wil dat mijn kinderen goede diploma's halen en dat mijn dochters niet afhankelijk worden."* Een andere ouder hoopt dat kinderen doorstromen naar het hbo: *"Nou, ik hoop wel dat ze het heel goed gaan doen nog op school, dat [naam kind] naar het hbo gaat."*

= Werk dat zowel leuk is als voldoende inkomen biedt

Ouders vinden het ook belangrijk dat hun kinderen later werk doen dat bij hen past en waar ze plezier in hebben. Niet alleen "voor het geld", maar ook dat het werk moet aansluiten bij interesses en talenten. Veel ouders konden vroeger zelf niet kiezen en willen dat hun kinderen wél die vrijheid hebben. Een ouder zegt: *"Dat ze [dochter] op een school zit wat zij zelf leuk vindt, waar ze met plezier naartoe gaat."* Een andere ouder benadrukt bij de kinderen dat werk doen dat je leuk vindt belangrijker is dan het geld: "*Ik ben huishoudelijke hulp. Het is verschrikkelijk, als je elke dag naar je werk moet gaan als er niks aan is. Dat is echt verschrikkelijk en dat zeg ik ze ook, hè?"*

"*Voor mij is het belangrijk dat zij [dochter] goed weet wat ze later wil worden, dat ze alle mogelijkheden heeft, dat ze gewoon zelf haar keuzes kan maken."* – *WRS-ouder*

3. Successen en uitdagingen bij het nemen van een ander pad

De ouders die wij spraken zijn een ander pad ingeslagen dan hun eigen ouders – zowel in hun persoonlijke ontwikkeling als in hun inzet voor de schoolloopbaan en toekomst van hun kinderen. Dat ging niet vanzelf. Zij hebben hiervoor bewuste stappen gezet en al veel gedaan om hun wensen en behoeften (zoals beschreven in hoofdstuk 2) vorm te geven. Deze stappen variëren van zelf opnieuw naar school gaan, tot actief zoeken naar passend onderwijs voor hun kinderen en hen stimuleren om door te leren. Daarmee laten ouders zien hoe zij intergenerationele patronen proberen om te buigen en naar eigen hand te zetten. Zoals een ouder het verwoordt: *“Ik denk dat je toch met de tijd op een gegeven moment meegaat.”*

3.1. Successen

Tijdens de gesprekken noemen ouders verschillende successen en positieve keerpunten in het nemen van een ander pad dan eerdere generaties. Die twee liggen vaak dicht bij elkaar: een keerpunt is het moment waarop ouders beseffen dat het anders moet, terwijl de stappen die zij daarna zetten worden ervaren als echte successen. Tegelijkertijd zijn deze successen nauw verbonden met uitdagingen – het kostte moeite om ze te bereiken én om ze vast te houden.

= De geboorte van kinderen als keerpunt

Voor vrijwel alle ouders vormt de geboorte van hun kinderen een belangrijk keerpunt. Het moment waarop zij een ouder werden, bracht het besef dat het anders moest dan in hun eigen jeugd en opvoeding. Voor sommigen gebeurde dit bij hun eerste kind, voor anderen pas later, bijvoorbeeld bij het eerste kind binnen het huidige gezin of toen kinderen ouder werden.

De komst van kinderen gaf ouders motivatie, richting en een sterk gevoel van verantwoordelijkheid. Het werd een succeservaring die hen hielp om bewuster keuzes te maken en bepaalde intergenerationele patronen te doorbreken. Een ouder vertelt over de geboorte van de oudste dochter binnen het huidige gezin: *“Toen ik deze [dochter] kreeg, en dat ik bij [naam huidige partner] kwam, ja, toen ben ik eigenlijk rustig geworden.”*

Voor meerdere ouders leidde het ouderschap tot concrete veranderingen in hun gedrag en levensstijl. Zoals een ouder beschrijft: *“Ik heb echt een ander pad genomen. Toen de kinderen ouder werden dacht ik: als hun dit allemaal zien van mij, weer zo’n schulden … Ik*

ben zelfs gestopt met roken, omdat de kinderen dat dan zagen. Daardoor ben ik eigenlijk een ander pad gaan nemen. Ik wil niet zo leven als mijn moeder, want als hun dat normaal vinden, gaan ze het zelf ook doen."

= Zelf(standig) naar school gaan

Veel ouders vertellen dat zij als kind zelf hun weg naar school moesten vinden – letterlijk en figuurlijk. Thuis kregen zij weinig begeleiding en soms zelfs tegenwerking. De meesten volgden basisonderwijs en enkele jaren middelbaar onderwijs, terwijl hun eigen ouders vaak nauwelijks naar school waren geweest. Zoals een ouder zegt: *"Volgens mij hebben mijn ouders alleen maar de lage school gehad. Wij [de kinderen] hebben wel een middelbare school gehad, dus daar zat al verandering in."*

Hoewel er uitzonderingen waren – zoals een (groot)ouder die naar ouderavonden ging – moesten de meeste geïnterviewde ouders als kind zelf uitzoeken hoe school werkte. Ze groeiden bovendien op met het idee dat school niet belangrijk was. Een ouder vertelt: "*Als ik buikpijn had, kon ik ook gewoon thuisblijven en er werd ook niet gevraagd: 'Ga je morgen nog naar school?'"*

Voor meisjes gold vaak het vooruitzicht jong te trouwen en voor het huishouden te zorgen; van jongens werd verwacht dat zij al vroeg geld gingen verdienen. Zoals een woonwagen-moeder vertelt: *"Ja, wij zijn opgegroeid met: 'Je hoeft niet te werken, je krijgt een man, een man gaat werken, een vrouw blijft thuis.'"*

Een Sinti-moeder vult aan: *"Eigenlijk is het in die cultuur zo: jij bent vrouw, en dan hoor jij aan het aanrecht, en dat is alleen maar schoonmaken, poetsen, eten koken en voor de man zorgen. De man was koning."*

Toch vonden sommige ouders school wél leuk en belangrijk. School bood hen nieuwe perspectieven, sociale contacten en een blik buiten hun eigen gemeenschap. Tegelijkertijd waren de leerervaringen niet altijd positief: sommigen vonden school niet interessant of voelden zich niet gestimuleerd. Een ouder vertelt: *"Het boeide me eigenlijk niet zoveel … Ik ben er ook afgegaan in de derde. Toen was ik zwanger."* De sociale kant herinneren de meesten zich wel positief: *"Wat ik leuk vond op school, dat waren gewoon vriendinnen."*

De ouders die zelf hun weg naar school moesten vinden, kijken met trots terug op het feit dat zij ondanks beperkte steun toch zelfstandig naar school gingen. Ze moesten zelf opstaan, eten meenemen, hun spullen regelen en hun schoolloopbaan vormgeven. Daarmee zetten zij als kind al een eerste stap in het doorbreken van intergenerationele patronen.

= Zelf kiezen wat bij je past

Veel ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen zelf kunnen kiezen welke opleiding en welk werk bij hen past. Werk moet volgens hen niet alleen geld opleveren, maar ook leuk zijn en aansluiten bij interesses. Zoals een ouder zegt: *"Dat ze [dochter] wel op een school zit wat zij zelf leuk vindt, waar ze met plezier naartoe gaat."* Een andere ouder verwoordt het zo: *"Ik denk niet dat ik dat kan invullen voor ze […] Nee, ze moeten hun eigen pad vinden. Dat moeten ze gewoon echt zelf doen."*

Meerdere ouders vertellen dat zij zelf vroeger weinig keuzevrijheid hadden; binnen hun gezin of gemeenschap werd vaak al bepaald welke richting zij opgingen. Voor hen voelt het belangrijk dat hun kinderen wél die ruimte krijgen en dat zij hen daarin kunnen ondersteunen.

Sommige ouders beschrijven dat het gebrek aan keuzevrijheid in hun jeugd leidde tot ontevredenheid of mentale klachten. Dat inzicht bracht hen ertoe op latere leeftijd opnieuw een opleiding te volgen of een andere richting te kiezen. Voor verschillende moeders was het moment waarop hun jongste kind hele dagen naar school ging een kantelpunt. Zoals een moeder vertelt: *"Toen gingen de kinderen naar school, en toen dacht ik: dit [thuiszitten] ga ik niet doen. Toen ben ik weer een opleiding gaan doen. En nu ben ik sinds een jaar opnieuw afgestudeerd."* Een andere moeder zegt: *"Ik verveel me eigenlijk gewoon een beetje thuis, iedere dag hetzelfde."*

Voor deze ouders is het kunnen kiezen wat bij hen past – voor hun kinderen én voor zichzelf – een belangrijke stap in het doorbreken van intergenerationele patronen. Waar eerdere generaties vrouwen weinig keuzevrijheid hadden, maken zij nu bewust andere keuzes en zijn daar trots op.

Tegelijkertijd zijn er ouders die dit minder sterk ervaren of juist vinden dat kinderen hun eigen pad laten kiezen typisch is voor de WRS-cultuur. Deze uiteenlopende ervaringen laten zien hoe verschillend de WRS-cultuur wordt beleefd, zowel tussen mannen en vrouwen als binnen de verschillende WRS-gemeenschappen.

= Financieel onafhankelijk en bestaanszekerheid: ook voor vrouwen

Voor veel ouders is financiële onafhankelijkheid een belangrijk doel geworden, zowel voor henzelf als voor hun kinderen. Verschillende vrouwen vertellen dat zij zijn gaan werken en daardoor niet (langer) afhankelijk zijn van familie of hun (voormalige) partner. Zelf een inkomen verdienen geeft hen meer vrijheid en maakt hen minder gebonden aan traditionele verwachtingen binnen de WRS-gemeenschap. Zoals een moeder zegt: *"Je ziet om ons heen dat iedereen eigenlijk nu wel aan het werk is, ook de vrouwen … het leven is zo duur, je redt het niet meer van één inkomen."*

Diezelfde wens geven ouders door aan hun kinderen. Zij benadrukken hoe belangrijk het is dat hun kinderen een diploma halen en later financieel zelfstandig zijn. Vooral voor dochters speelt dit een grote rol, omdat vrouwen binnen WRS-gezinnen vroeger vaak thuisbleven. Een moeder zegt: *"Ik wil dat mijn kinderen goede diploma's halen… en ik wil ook niet dat mijn dochters afhankelijk worden."*

Toch zien ouders dat in sommige gezinnen nog steeds wordt gedacht dat dochters vooral thuis horen te blijven: *"Heel veel kinderen sturen ze niet op school… ze vinden dat een dochter thuis moet blijven en in het huis moet werken."* De ouders in dit onderzoek nemen daar bewust afstand van. Zij willen dat zowel zonen als dochters hun eigen weg kunnen gaan en niet afhankelijk worden van een uitkering of van anderen. Daarbij is vaker nadrukkelijk aandacht voor de dochters, *"want jongens krijgen al genoeg aandacht"*. Ze vinden het belangrijk dat hun kinderen in ieder geval íets gaan doen en kansen krijgen om zich te ontwikkelen.

Voor deze ouders is financiële onafhankelijkheid – voor henzelf én voor hun kinderen – een belangrijke stap in het doorbreken van intergenerationele patronen. Zoals een moeder vertelt: *"Ik was thuis dan met de kinderen en hij werkte inderdaad en ik deed het huishouden, eten koken. En op een gegeven moment, we kregen alles hoor, we kwamen niks te kort, maar ik wilde niet mijn handje ophouden hè?"*

= Kinderen motiveren voor en begeleiden naar school – (groot)ouderbetrokkenheid

Onderzoek laat zien dat het aantal kinderen met een WRS-achtergrond in het onderwijs toeneemt. Dit hangt samen met de groeiende motivatie van ouders, die hun kinderen steeds vaker – letterlijk en figuurlijk – naar school brengen (Seidler et al., 2024-a; 2024-b). Zoals een ouder zegt: "*Omdat we dat [naar school gaan] gewoon echt stimuleren. Ook als ze geen zin hebben, dan gaan ze gewoon naar school toe. Die oudste zei vanmorgen: 'Ik heb hoofdpijn.' Ik zei: 'Ja, niks mee te maken, je gaat gewoon naar school toe.' Maar daarna heb je haar ook niet meer over hoofdpijn gehoord."*

De geïnterviewde ouders zijn actief betrokken bij de schoolloopbaan van hun kinderen. Ze gaan naar gesprekken, brengen jonge kinderen dagelijks naar school en moedigen hen aan een opleiding te kiezen die past bij hun capaciteiten en interesses. Een ouder zegt over de betrokkenheid bij school: *"We halen ze op, we brengen ze naar school, ze hoeven niks alleen te doen."* Daarmee nemen de meeste ouders duidelijk een ander intergenerationeel pad. Een andere ouder vertelt: "*Onze ouders gingen ook nooit, wat ik dan wel bij [naam kind] op school heb gedaan, dat ze meehelpen op school en dat ze in een bestuur zitten. […] Dat vind ik jammer, Maar dat heb ik bij [naam kind] op school wel gedaan."*

Een andere ouder benadrukt dat betrokkenheid ook invloed heeft op hoe leraren ouders zien: *“Als wij niet zo waren, maar zo van: ‘Oh, nou ja, ik ga niet naar die tienminutengesprekken’… dan krijgen die leraren daar ook weer een beeld van.”*
Ouders zijn zich ook bewust van het belang van hun voorbeeldrol als het gaat om het belangrijk vinden van school: *“Of je dat als kind zelf uit je eigen moet leren of dat een kind dat al ziet”* maakt volgens deze ouder een groot verschil.
Een ouder vertelt over het bewust nemen van een ander pad en ingaan tegen de eigen ouders die school afkeurden: *“Ik ga niet naar haar [moeder] luisteren. Ik ga gewoon doen wat ik zelf wil. Hij [zoon] moet gewoon naar school.”*
Tegelijkertijd is het opvallend dat inmiddels ook meerdere grootouders hun kleinkinderen stimuleren. Zij benadrukken het belang van leren en diploma’s, vaak vanuit financiële overwegingen. Zoals een ouder vertelt: *“Ze [grootouders] zeggen tegen onze kinderen: ’Je moet goed leren, je moet goede diploma’s halen, want het leven is zo duur.’”*

= Een stabiele gezinssituatie creëren

Motivatie is een eerste stap, maar om kinderen dagelijks op tijd naar school te brengen is meer nodig: routine, structuur en een stabiele thuissituatie. Veel ouders vertellen dat zij bewust werken aan stabiliteit, juist omdat zij dit zelf als kind vaak hebben gemist. Dat maakt hen extra gemotiveerd om hun kinderen een andere, veiligere opvoeding te geven.
Ouders noemen verschillende aspecten waarin zij hun kinderen een andere jeugd willen bieden. Voor sommigen gaat het om leefstijl en basiszorg: in hun eigen jeugd was er weinig aandacht voor tanden poetsen, schone kleren of gezondheid. Anderen beschrijven hoe culturele gewoonten of verwachtingen – bijvoorbeeld van schoonmoeders of grootmoeders – hun eigenwaarde of ontwikkeling hebben belemmerd. Rust, veiligheid en een consequente opvoeding zijn elementen die zij nu bewust wél willen meegeven. Zoals een ouder zegt: *“Ik zou willen dat mijn kinderen gewoon normaal kunnen leven, werken… Ik wil dat mijn kinderen een beetje moderner worden en niet zo denken net als zigeuners.”*
Voor sommige ouders betekende het creëren van stabiliteit dat zij moeilijke keuzes moesten maken, zoals afstand nemen van negatieve familiepatronen of het verbreken van contact met ouders of (ex-)partners. Deze stappen waren zwaar, maar voor hen noodzakelijk om een veilige en stabiele basis voor hun kinderen te kunnen opbouwen.
In al deze verhalen komt hetzelfde terug: ouders zetten zich bewust in om hun kinderen een rustiger, veiliger en gezonder gezinsleven te bieden dan zij zelf hebben gekend. Het doorbreken van instabiele patronen en het creëren van een stabiele thuissituatie zien zij als een belangrijke stap in het nemen van een ander intergenerationeel pad.

= Werken in loondienst of formeel als zzp'er

Ouders vertellen dat zij vooral praktische vaardigheden van hun ouders hebben geleerd: handelen, venten, klussen, schoonmaken en koken. Deze vaardigheden waren vroeger voldoende om een bestaan op te bouwen, maar ouders ervaren dat dit in de huidige samenleving niet meer toereikend is. Ook leven van enkel handel of inkomsten buiten de wettelijke kaders zien zij niet langer als een optie. Zoals een ouder zegt: *"Het is ook niet meer de tijd om wat [buiten de wettelijke kaders] te doen tegenwoordig, want tegenwoordig is het heel lang vast. Het is niet meer rendabel dat we het zo houden."*

Veel ouders hebben daarom bewust gekozen voor een andere weg. Door in loondienst te werken of formeel als zzp'er aan de slag te gaan, doorbreken zij familiepatronen die generaties lang vanzelfsprekend waren. Zij vinden een legaal en stabiel inkomen belangrijk en geven dat voorbeeld bewust door aan hun kinderen. Een ouder benadrukt dat het belangrijk is dat kinderen "*in ieder geval iets doen"* en niet afhankelijk worden van een uitkering, zoals eerdere generaties soms waren.

Voor deze ouders is het kiezen voor legaal werk en financiële zelfstandigheid een belangrijke stap in het doorbreken van intergenerationele patronen. Zij laten hun kinderen zien dat er andere mogelijkheden zijn dan de wegen die in hun eigen jeugd vanzelfsprekend waren, en dat een stabiel inkomen de basis vormt voor een kansrijke en goede toekomst.

= Een stimulerende burgerpartner en wonen in een huis

Uit eerder onderzoek blijkt dat trouwen met een 'burgerpartner' invloed kan hebben op hoe Roma- en Sinti-gezinnen hun leven vormgeven (Van der Hulst, 2022). Burgerpartners – mensen zonder WRS-achtergrond – zijn vaak gewend aan school, kennen de schoolse cultuur en zijn vaak vertrouwd met de normen en waarden van de Nederlandse samenleving.

In de gesprekken met ouders komt dit duidelijk terug. In één gezin vertelt een ouder dat de burgerpartner een belangrijke rol speelde in het nemen van een ander pad. Op de vraag of de partner daarin invloed had, antwoordt deze ouder direct: *"Ja, natuurlijk."* De relatie betekende voor deze ouder ook kennismaken met andere manieren van leven en opvoeden.

Niet alleen partners, maar ook de woonomgeving speelt een rol. Wonen in een huis en woonwijk – in plaats van op een woonwagenkamp – brengt WRS-gezinnen vaker in contact met andere leefstijlen, culturen en perspectieven. De geïnterviewde intermediairs bevestigen dat deze dagelijkse nabijheid tot 'burgers' leidt tot meer contact, meer begrip en soms ook tot het overnemen van nieuwe gewoonten of verwachtingen, bijvoorbeeld rondom school, werk of opvoeding.

Samen zorgen deze factoren – een stimulerende burgerpartner en het wonen in een huis – ervoor dat sommige WRS-ouders makkelijker een ander intergenerationeel pad kunnen inslaan. Ze krijgen steun, voorbeelden en nieuwe perspectieven aangereikt die hen helpen keuzes te maken die afwijken van de tradities waarin zij zelf zijn opgegroeid.

= Hulp vragen en accepteren

Uit onderzoek blijkt dat hulp vragen voor veel ouders moeilijk is. Ouders weten soms niet goed wat ze kunnen doen of twijfelen aan hun eigen competenties, waardoor het lastiger wordt om ondersteuning te zoeken of professionals toe te laten in het gezin (Lusse et al., 2024). Daarnaast laten ouders met een hogere sociaaleconomische status professionals juist minder snel toe, omdat zij vaker het gevoel hebben dat zij het zelf moeten kunnen of hun autonomie willen behouden (Daamen, 2017).

Tegen deze achtergrond is het opvallend dat de WRS-ouders in dit onderzoek wél actief hulp hebben gezocht en geaccepteerd. Alle gesproken ouders hebben op bepaalde momenten in hun leven ondersteuning gevraagd of aangenomen voor zichzelf en voor de opvoeding van hun kinderen; een enkele ouder benoemt dit ook expliciet als iets om trots op te zijn. Hulp vragen en 'buitenstaanders' toelaten in en rond het gezin is een grote stap. Het is geen teken van zwakte of achterstand, maar juist een krachtige vorm van ouderbetrokkenheid die laat zien dat ouders bereid zijn over drempels heen te stappen in het belang van hun kinderen (zie ook Notten, 2025-d).

3.2. Uitdagingen

= Vooroordelen en stigma rondom WRS-gemeenschappen

Een belangrijke uitdaging bij het nemen van een ander intergenerationeel pad is het omgaan met vooroordelen en stigma rondom WRS-gemeenschappen. Ouders benoemen dit regelmatig, wat past bij de lange geschiedenis van uitsluiting en negatieve beeldvorming in Nederland en Europa (Lucassen, 1993; OWRS, z.d.-a; Hiah & Knijn, 2018). Uit onderzoek in Europese landen, waaronder Nederland, blijkt bijvoorbeeld dat meer dan de helft van de werkzoekenden met een WRS-achtergrond discriminatie ervaart (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020-a). Daarnaast geven veel Sinti en Roma aan dat hun kinderen meer zouden kunnen bereiken als zij dezelfde kansen kregen als andere leerlingen (Seidler et al., 2024-b).

Ook in de interviews met ouders komt dit duidelijk naar voren. Een ouder vertelt hoe zichtbaar hun achtergrond vroeger was op school: *"Iedereen wist: oh ja, die zijn van het kamp ... Dat hoor ik nu niet meer."* Veel ouders delen ervaringen van buitensluiting in hun jeugd. Zoals een ouder zegt: *"Ik werd eigenlijk nooit uitgekozen op feestjes, dat vond ik wel*

jammer." Een andere ouder herinnert zich dat het nooit rechtstreeks werd gezegd, maar wel voelbaar was: *"Het werd nooit recht in mijn gezicht gezegd."*
Ouders noemen daarnaast recente voorbeelden, zoals een ouder die direct met Veilig Thuis werd geconfronteerd toen zij medisch advies vroeg voor haar kind. Ouders ervaren op dit moment niet allemaal evenveel discriminatie in hun persoonlijke leven, maar zij zien wel dat vooroordelen in de samenleving als geheel hardnekkig zijn.
Meerdere ouders geven aan dat zij binnen het onderwijs van hun kinderen weinig discriminatie ervaren, maar tegelijkertijd beschrijven sommigen situaties die wél als discriminerend kunnen worden gezien. Zo vertelt een ouder dat een leerkracht alleen de broodtrommel van haar kind controleerde. Een andere ouder vertelt dat een leerkracht eerst de intermediair raadpleegde in plaats van de ouder zelf. Een ouder vertelt ook: *"Toen vroeg hij [leerkracht] aan mij: 'Betaal je belasting?' Ik denk: ja, ik werk toch, dus ik betaal ook belasting."*
Om negatieve reacties te voorkomen, kiezen sommige ouders ervoor hun WRS-achtergrond te verhullen, bijvoorbeeld door een andere achternaam te gebruiken of hun achtergrond niet te noemen op het werk (zie ook Kennisplatform Inclusief Samenwerken, 2025-a). In enkele gevallen vertellen ouders hun kinderen niet actief dat zij een WRS-achtergrond hebben.

Vooroordelen zijn een reële uitdaging voor ouders die hun kinderen meer kansen willen bieden. Zoals een ouder zegt: *"De vooroordelen blijf je altijd houden."* Meerdere ouders wijzen op de rol van media in het versterken van negatieve beelden: "*Alles wat op het kamp gebeurt, dat wordt altijd zo groot in het nieuws opgeblazen dat mensen een heel raar beeld krijgen […] dan ga je ze op den duur allemaal zo zien.'* Een ouder vat het gevoel kernachtig samen: *"Ook al doe je niks, omdat je van het kamp af komt ben je al een slecht persoon."*
Naast expliciete discriminatie ervaren ouders ook subtielere vormen van uitsluiting. Een ouder vertelt: *"Mensen zeiden: 'Oh, dat had ik nooit achter jou gezocht', dat heb ik mijn leven lang gehoord: 'Oh, wat kan jij dit goed, dat had ik niet verwacht.' Dan denk ik: hoezo niet? Wat ben ik dan minder dan? Ja, met mijn kind doen ze het ook en dan raak je bij mij een snaar, omdat ik weet hoe dat voelt."*
Vooroordelen en stigma vormen daarmee een voortdurende uitdaging voor WRS-ouders die hun kinderen meer kansen willen bieden. Zij proberen hun kinderen te beschermen, kansen te creëren en negatieve beeldvorming te doorbreken, terwijl zij zich bewegen in een samenleving waar hun achtergrond niet altijd neutraal wordt ontvangen.

= Geen (beroeps)diploma

Voor meerdere ouders vormt het ontbreken van een (beroeps)diploma een belangrijke uitdaging bij het nemen van een ander pad. Zonder opleiding is het moeilijker om werk te

vinden dat aansluit bij hun interesses of talenten. Voor vrouwen betekent dit vaak dat schoonmaakwerk de enige beschikbare optie is – iets wat ook de geïnterviewde intermediairs bevestigen. Meerdere WRS-moeders ervaren dit niet als positief of toekomstgericht; zij zouden graag ander werk doen, maar het ontbreken van een diploma beperkt hun mogelijkheden.

= Regels binnen de WRS-gemeenschappen

Een aantal ouders, vooral moeders, geeft aan dat het lang heeft geduurd voordat zij een ander – of eigenlijk hun eigen – pad konden nemen, vanwege de regels binnen de WRS-gemeenschap en de dominante, controlerende rol van (groot- en schoon)moeders. Een ouder zegt hierover: *“Toen ik dus op mijn eigen woonde, toen heb ik alles anders gedaan.”*

Sommige ouders hadden het gevoel pas hun eigen leven te kunnen leiden nadat hun (groot)moeder was overleden of nadat zij hadden gebroken met hun (schoon)familie. Zoals een ouder vertelt: *“Eigenlijk heb ik niet mijn leven geleid, even zo gezegd, want mijn moeder bepaalde eigenlijk alles. Als wij links wilden en mijn moeder zei rechts, gingen we rechts. Sinds mijn moeder er niet meer is, bepaal ik nu zelf alles en dat is best wel lastig en gek en vreemd. Maar ja, zo was dat ja, want mijn moeder heeft ook weer gedaan wat haar moeder altijd zei.”*

4. Waar zijn ouders trots op? Wat gaat er mee naar de volgende generatie?

Dit onderzoek richt zich op wat werkt voor ouders en kinderen uit woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen om kansen op een succesvolle toekomst te zien, te krijgen en te benutten. Daarbij staat het perspectief van de gezinnen zelf centraal.
Om te begrijpen wat werkt voor gezinnen wanneer zij een ander intergenerationeel pad (willen) nemen, is het belangrijk te kijken naar wat ouders zelf als kracht en waarde zien. Waar zijn zij trots op? Wat willen zij bewust meegeven aan hun kinderen? Veel ouders noemen waarden, vaardigheden en manieren van leven die zij belangrijk vinden om door te geven.
WRS-gemeenschappen kenmerken zich van oudsher door een eigen culturele identiteit met duidelijke normen en regels, bijvoorbeeld rond schoonmaken en hygiëne, familierelaties, partnerkeuze, huwelijk en rolverdelingen tussen mannen en vrouwen (zie Bijlage A). De ouders die wij spraken hebben op verschillende terreinen een ander pad gekozen dan hun eigen ouders, maar hechten nog steeds waarde aan bepaalde normen en gebruiken uit hun gemeenschap. Sommige daarvan willen zij bewust doorgeven; andere juist niet.
In dit hoofdstuk beschrijven we de vaardigheden, competenties en waarden die de geïnterviewde WRS-ouders vaker noemen, waar zij trots op zijn en die zij belangrijk vinden voor de ontwikkeling en toekomst van hun kinderen. Daarnaast zijn er ook vaardigheden en waarden die ouders niet expliciet als “trots” benoemen – omdat ze voor hen vanzelfsprekend zijn of omdat ze deze juist hebben ontwikkeld door de uitdagingen waarmee WRS-gezinnen in de samenleving te maken hebben – maar die wel betekenisvol zijn in hun leven.

Trots als ingang naar alternatief kapitaal
Waar ouders trots op zijn, vormt in dit hoofdstuk een belangrijke ingang om *alternatief kapitaal* zichtbaar te maken: kennis, vaardigheden en competenties die buiten de gebruikelijke maatstaven en gebaande paden vallen (Notten, 2025-b; Notten, 2025-c).
In het dagelijks leven maken WRS-gezinnen gebruik van een breed scala aan vaardigheden en hulpbronnen die in onderwijs en beleid niet altijd worden herkend of erkend, maar die wel degelijk richting geven aan hoe kinderen opgroeien. Juist daarom is het belangrijk om deze vormen van kapitaal expliciet zichtbaar te maken.
In dit hoofdstuk bespreken we zowel wat ouders bewust willen doorgeven als vormen van alternatief kapitaal die minder expliciet worden benoemd, maar wel zichtbaar worden in hun verhalen.

4.1. Trots op: bewuste overdracht naar de volgende generatie

"Wat ik haar [dochter] wel duidelijk wil doorgeven, is een beetje van onze cultuur: respect voor de ouderen, de feestdagen die we vieren, het geloof dat wij hebben, een beetje van de Roma-cultuur." – *WRS-ouder*

= Gastvrijheid

Veel ouders noemen gastvrijheid als een belangrijk en kenmerkend onderdeel van hun gemeenschap. Zoals een ouder zegt: "*Ja, bij ons staat de deur gewoon open."*
Gastvrijheid betekent voor hen niet alleen dat iedereen welkom is, maar ook dat je voor anderen zorgt: mensen iets te eten aanbieden, delen wat je hebt en je huis openstellen. Het is een waarde waar ouders trots op zijn en die zij bewust willen doorgeven aan hun kinderen.

= Familiehechtheid en onderlinge steun

Sterke familiebanden worden door veel ouders genoemd als een van de belangrijkste waarden binnen hun gemeenschap. Familie is de basis waarop je kunt bouwen en vertrouwen. Zoals een ouder zegt: "*Maar ik vind vriendinnen ook niks aan […] Vrienden komen en gaan, maar mijn zuster blijft naast me zitten."* Een andere ouder vat het samen: "*Vooral familie. Familie first, hè."*
Deze verbondenheid uit zich in het dagelijks leven in zorg voor elkaar: "*Want we hebben altijd de deur los. Iedereen komt naar binnen. Als ik ziek ben, dan staan die [familie] met een bak eten voor de deur. En andersom precies hetzelfde."*
Samen eten speelt daarin een grote rol. In sommige gezinnen schuiven kinderen, partners en kleinkinderen nog steeds dagelijks aan: "*Die komen gewoon bij mij thuis […] dan zitten we hier met elf, twaalf man […] We schuiven allemaal bij elkaar aan. Onze moeder, die eet elke dag bij ons."*
Veel ouders zijn trots op deze manier van samenleven en willen dit graag doorgeven: *"Ja, ik ben gewoon trots op hoe ik groot ben gebracht en mijn normen en waarden. En ja, zo wil ik mijn kinderen ook gewoon, want dat is ook belangrijk voor mij. Ik wil hun dat meegeven. Dus er voor elkaar zijn."*

Binnen WRS-gemeenschappen dragen niet alleen ouders, maar ook grootouders, broers en zussen actief bij aan de opvoeding van kinderen. Zeker op woonwagenkampen of in buurten waar meerdere familieleden dicht bij elkaar wonen, wordt het principe *"It takes a village to raise a child"* zichtbaar. Een ouder beschrijft dit als volgt: *"Die [de kinderen in het kamp] worden ook gewoon opgegroeid met hun nichtjes en neefjes, bijvoorbeeld als hun broertjes en zusjes, die worden samen gewoon grootgebracht."* Een andere ouder zegt over het

verschil in opvoeden tussen een woonwagenkamp en woonwijk: "*Kijk, op het kamp roep je een keertje naar buiten. Dan hoor je gelijk de kinderen. Hier [in een woonwijk] kun je de hele buurt gaan afzoeken.*"
Tegelijkertijd zijn er ouders die bewust afstand nemen van bepaalde normen of gebruiken vanuit hun gemeenschap en deze niet willen doorgeven. Voor hen is de sterke nadruk op familiebanden minder vanzelfsprekend. Dit hangt samen met het feit dat voor veel WRS-gezinnen de gemeenschap grotendeels uit familie bestaat, waardoor grenzen tussen 'familie' en 'gemeenschap' soms vervagen.

= Respect voor ouders en ouderen

Respect voor ouders en ouderen wordt door verschillende ouders genoemd als een belangrijke waarde die zij willen doorgeven aan hun (klein)kinderen. Kinderen leren om ouderen te respecteren en rekening te houden met hun positie binnen de familie. Zoals een ouder het verwoordt: "*Respect naar de moeder, hè?*"

= Eerlijkheid, oprechtheid en gelijkwaardigheid

Naast respect noemen ouders ook eerlijkheid en oprechtheid als belangrijke waarden die zij hun kinderen willen meegeven. Soms werkt die eerlijkheid in de praktijk tegen hen, maar ouders vinden het desondanks belangrijk dat hun kinderen leren eerlijk te zijn.
Daarnaast benadrukken ouders dat iedereen gelijk is en dat je anderen met respect behandelt. Zoals een ouder het zegt: "*We zijn allemaal gelijk.*"

= Sociale vaardigheden

Ouders benadrukken dat veel WRS-kinderen sociaal sterk zijn en makkelijk contact maken. Zoals een ouder vertelt over haar eigen jeugd: *"Ik denk ook wel dat ik daar heel goed in was, want ik was een allemansvriend."*
Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen sociaal vaardig zijn en respectvol met anderen omgaan: *"Ze [de eigen kinderen] moeten gewoon sociaal zijn. Dat ze ook netjes tegen mensen zijn, vriendelijk."*
Het gemak waarmee hun kinderen contact maken met anderen, zien ouders als iets dat zij zelf hebben meegekregen en nu doorgeven: *"Ja, heel makkelijk maken ze contact. Op het kamp maakte je ook gewoon gelijk contact met iemand. Als er iemand kwam die je niet kende, vroeg je meteen: 'Wie ben jij?' Als kind al vroeg je dat gelijk. Dat was normaal."*
Voor veel ouders is dit een waardevolle kwaliteit die zij bewust willen meegeven aan hun kinderen.

= Vrijheid, autonomie en voor jezelf opkomen

Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen niet alleen sociaal en respectvol zijn, maar ook voor zichzelf opkomen en hun grenzen aangeven. Respect moet wederzijds zijn, benadrukken zij, en kinderen moeten leren dat zij hun eigen ruimte en autonomie mogen en soms ook moeten bewaken. Zoals een ouder zegt: *"Voor jezelf opkomen, van je af praten, dat vind ik heel belangrijk, zeker in deze tijden ook."*

= Trots zijn op jezelf en op waar je vandaan komt

Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen trots zijn op zichzelf, en dat geldt ook voor trots zijn op waar je vandaan komt. Dat kan gaan over hun WRS-achtergrond, zoals bijvoorbeeld trots zijn op de muziek die kenmerkend is voor hun gemeenschap en de manier waarop belangrijke levensgebeurtenissen worden gevierd.

Maar 'trots zijn op waar je vandaan komt' gaat net zo goed over het persoonlijke pad dat ouders en kinderen hebben afgelegd: de obstakels die zij hebben overwonnen, de keuzes die zij hebben gemaakt en de kracht die zij daarin hebben ontwikkeld. Trots gaat voor hen vooral over persoonlijke eigenwaarde en stevig in je schoenen staan. Zoals een ouder zegt: *"Een ander laat zich misschien toch wel snel vallen, waar ik denk: nee, we zetten toch nog even een steentje bij."*

Niet alle ouders voelen zich verbonden met hun WRS-achtergrond of willen zich daarmee identificeren. Voor hen draait trots vooral om individuele kracht en zelfvertrouwen, los van culturele herkomst.

Andere ouders zien trots zijn op jezelf en trots zijn op je achtergrond als twee losstaande, maar beide waardevolle elementen: *"We hebben wel geleerd om trots te zijn op wie je bent en waar je vandaan komt, en dat geef ik mijn kinderen ook mee. En dat had ik ook gedaan als ik niet in een woonwagen had gewoond."*

Zo krijgt trots in verschillende gezinnen een andere betekenis: voor de één gaat het om culturele identiteit, voor de ander om persoonlijke kracht, doorzettingsvermogen en het pad dat zij zelf hebben afgelegd.

= Handelen en ondernemerschap, reinheid en taal

Enkele ouders noemen handelen en ondernemerschap als iets dat zij doorgeven aan hun kinderen. Zij zien dit als een praktische vaardigheid die helpt om zelfstandig te worden. Een ouder merkt daarbij op dat lezen en schrijven voor sommige woonwagenbewoners misschien lastig is, maar dat zij door het handelen juist sterk zijn in rekenen en praktische oplossingen: *"Dat is bij elke woonwagenbewoner: ze kunnen misschien niet goed lezen en niet goed schrijven, maar rekenen zijn ze het beste in. Wij doen ook niks met de rekenmachine, alles*

gaat uit het hoofd. Omdat je de hele dag met handel bezig bent. En luister, kom niet aan de centen."

Ook normen rondom reinheid, seksuele moraal en hygiëne worden door een aantal ouders genoemd als iets waar zij trots op zijn en wat zij bewust meegeven aan hun kinderen. Meerdere ouders hechten ook belang aan het doorgeven van hun eigen taal: *"Onze taal. Dat is bijna uitstervend. Je hoort het bijna nergens meer, maar dat probeer ik er wel in te houden."*

= Kinderen als belangrijkste bron van trots

Voor de geïnterviewde WRS-ouders staan hun kinderen centraal; zij vormen het belangrijkste in hun leven. De ouders zijn trots op hun kinderen en vertellen soms ook wat hen trots maakt op zichzelf als ouder.

Een ouder vertelt over waar zij trots op is*: "Dat ze [de kinderen] zo blij zijn. Dat ze gewoon alle mogelijkheden hebben van mij. Dat ik ze alles laat uitproberen ook. Dat ik ze steun. Dat vind ik als moeder gewoon mooi. Dat ik elke dag 'ik hou van jou' tegen hun zeg. Ik ben ook trots op ze dat ze zo goed leren, zo slim zijn."*

Veel ouders geven aan dat zij hun kinderen zoveel mogelijk willen bieden en trots zijn op wat zij hun kinderen kunnen meegeven. Zoals een ouder vertelt: *"Mijn vader had al vanaf zijn vijftiende een eigen bedrijf […] als wij zeiden: 'Ik wil dat hebben', kregen we het ook. Ik had weleens een kolder van: 'Ik wil een paard.' Nou, een dag later had ik een paard."*

Tegelijkertijd willen ouders hun kinderen leren dat niet alles vanzelfsprekend is. Zij benadrukken dat kinderen mogen weten dat ze veel krijgen, maar ook dat er grenzen zijn.

4.2. Alternatief kapitaal: wat er óók is en meegaat naar de volgende generatie

Uit de gesprekken met WRS-ouders blijkt dat zij hun kinderen nog veel meer meegeven dan waarden als sterke familiebanden en trots op de eigen achtergrond. In het dagelijks leven ontwikkel(d)en de gezinnen ook een breed scala aan vaardigheden en vormen van kennis. Deze vaardigheden en vormen van kapitaal – zoals mensenkennis, meertaligheid, flexibiliteit, praktische intelligentie en het vermogen om situaties snel in te schatten – worden vaak niet bewust aangeleerd. Ze ontstaan in de manier waarop gezinnen samenleven, problemen oplossen en zich bewegen in een samenleving die niet altijd op hen is ingericht.

Dit geheel aan vaardigheden kan worden gezien als *alternatief kapitaal*: kennis, vaardigheden en competenties die binnen WRS-gemeenschappen worden opgebouwd en die kinderen bewust en onbewust meenemen naar de volgende generatie (Notten, 2025-b;

2025-b). Ouders benoemen dit niet vaak als iets bijzonders, omdat het voor hen onderdeel is van het gewone leven. Toch blijkt uit hun verhalen dat zij hun kinderen leren hoe je je staande houdt in verschillende situaties, hoe je voor jezelf opkomt, risico's herkent, situaties snel inschat, praktische problemen oplost en je aanpast aan uiteenlopende omgevingen. In bijlage C wordt dit meer in detail beschreven.

"Je weet wat je moet doen als er gevaar is. Maar dat heb ik nu nog steeds: als er gevaar dreigt, weet ik het ook altijd op te lossen." – *WRS-ouder*

Door deze vormen van *alternatief kapitaal* zichtbaar te maken, wordt duidelijk dat WRS-ouders en kinderen niet alleen leven en opgroeien met uitdagingen, maar ook een stevige basis aan ervaringen en competenties in huis hebben die vaak buiten beeld blijven. Het gaat niet om 'meer' of 'minder' vaardigheden dan andere ouders en kinderen, maar om *andere* vaardigheden, gevormd door de context waarin zij opgroei(d)en.
Veel ouders zijn zich niet altijd bewust van deze overdracht, maar in hun verhalen klinkt wel trots door: trots op de manieren waarop zij zich weten te redden in een wereld die voor hen niet altijd vanzelfsprekend meebeweegt.

5. Ondersteuning bij het nemen van een ander pad: Gidsen

In onderzoek naar kansenongelijkheid wordt vaak gekeken naar factoren zoals inkomen, opleidingsniveau van ouders of toegang tot voorzieningen. Tegelijk laten studies zien dat mensen in de directe omgeving van kinderen een grote rol kunnen spelen in het zien en benutten van kansen (Wester et al., 2025; Seidler et al., 2024-b). Zoals een ouder zegt: "*Ik vind ook wel dat je een goed netwerk om je heen moet hebben, want zonder netwerk kun je als woonwagenbewoner of Sinti niet veel.*"

In dit onderzoek vroegen we ouders naar gidsen: mensen die kinderen, jongeren én ouders helpen hun weg te vinden in situaties of systemen die nieuw of ingewikkeld zijn. Het gaat meestal om personen buiten de directe sociale kring, omdat zij een ander perspectief, aanvullende kennis of een breder netwerk meebrengen. Dat kunnen leerkrachten zijn, sportcoaches, buren, ouders van vriend(inn)en of andere betrokken volwassenen. Zij kunnen inspireren, praktische informatie geven, deuren openen of steun bieden wanneer dat nodig is – zonder daar iets voor terug te verwachten (Notten, 2023).

Gidsen delen hun hulpbronnen en versterken bij de ander het vertrouwen in eigen kunnen. Ze helpen kansen te herkennen en te benutten, vooral voor gezinnen die minder vanzelfsprekend toegang hebben tot bepaalde netwerken of informatie (Notten, 2025-d). Zoals een ouder vertelt over het horen van een ander perspectief dan thuis: *"Een voogd of een buurvrouw, die het dan van de andere kant zag, dat vond ik heel fijn. Dan dacht ik van: 'Het is niet alleen ... [zoals thuis].'"*

In dit hoofdstuk laten we zien welke gidsen de ouders in dit onderzoek zijn tegengekomen, en hoe deze personen hebben bijgedragen aan het nemen van een ander pad – voor henzelf én voor hun kinderen.

= OWRS-intermediairs

Voor alle ouders in dit onderzoek zijn de OWRS-intermediairs belangrijke gidsen geweest – zowel in hun jeugd als nu in hun (jong)volwassen leven. Sommige van de gesproken intermediairs zijn al tien, vijftien of soms zelfs vijfentwintig jaar betrokken bij dezelfde gezinnen. Ouders geven aan dat zij dankzij deze langdurige relatie vaker kansen hebben gezien, gekregen en benut.

Die duurzame en als gelijkwaardig ervaren band zorgt voor veel vertrouwen. Intermediairs bieden steun, luisteren, reiken nieuwe kennis en perspectieven aan en versterken het vertrouwen van ouders in hun rol als opvoeders. Verschillende ouders zeggen dat "hun intermediair" net zo goed van het kamp had kunnen zijn, omdat zij zich echt begrepen voelen.

Zoals een ouder vertelt, die opnieuw contact zocht met de OWRS-intermediair uit de eigen jeugd: "*Ik heb zelf ook een fijne tijd gehad met [naam intermediair]. Ik denk ook niet dat ik iemand anders had willen hebben.*"
Een andere ouder zegt: *"Ik heb bijvoorbeeld [naam intermediair], daar heb je gewoon echt heel veel aan."*
En over de praktische steun: *"[naam intermediair] is dan degene die wel handvatten heeft, waar je terecht kunt."*
Ouders vertellen ook dat zij zelf leren van wat de intermediair hun kinderen meegeeft: *"Wij leren hier zelf ook van, hè, van wat [naam intermediair] [naam kind] leert, leren wij zelf ook van."*
Tot slot benadrukken ouders hoe belangrijk het is dat zij zich door de intermediairs gezien en zonder oordeel behandeld voelen: "*Ze behandelt je gewoon echt als mens en dat is gewoon echt belangrijk. Geen vooroordeel, helemaal niks."*

= Diverse professionals: van leerkrachten tot gemeenteambtenaren
Naast de OWRS-intermediairs noemen ouders ook andere professionals die voor hen van betekenis zijn geweest bij het nemen van een ander pad – voor zichzelf én voor hun kinderen. Het gaat om uiteenlopende mensen: hulpverleners, medewerkers van de gemeente, leerkrachten en andere onderwijsprofessionals.
Een ouder vertelt bijvoorbeeld over haar positieve ervaring met de gemeente: *"Mensen van de gemeente die echt achter je staan, en die in je geloven en die jouw verhaal serieus nemen omtrent mijn zoon bijvoorbeeld."*
Ouders noemen ook leerkrachten of andere onderwijsprofessionals, zoals een schooldirecteur, maatschappelijk werker op school of een ib'er. Soms omdat zij een veilige plek boden, soms omdat zij praktische steun gaven of simpelweg zagen wat een kind nodig had. Zoals een ouder vertelt: *"Dat was mijn leerkracht […], als ik wat had of zo, dan kon ik altijd wel gewoon naar haar toe."*
Een andere ouder beschrijft hoe een schooldirecteur en zijn partner haar als kind hielpen, ook met logopedie: *"De hoofdmeester was een gouden man […] En zijn vrouw heeft mij geleerd, logopedie heet dat, kreeg ik van haar les om te leren om niet meer te slissen."*
Sommige leerkrachten deden ook buiten school iets extra's voor kinderen die het thuis niet gemakkelijk of breed hadden: *"Dan nam ze ons mee naar de Efteling, ging ze tenten met ons bouwen, alles om de dag te vergeten."*
Voor een ouder was een leerkracht vooral belangrijk omdat er thuis weinig ruimte was om te praten of een eigen mening te uiten: "*Dat je een meester of juf als vertrouwen ziet, want thuis mag je natuurlijk niet zoveel zeggen, als ouders iets doen dan is het zo."*

= Andere gidsen: van een voogd tot een mede-kerkganger

Ouders vertellen ook over andere mensen die in verschillende fases van hun leven als gids hebben gefungeerd. Dit zijn vaak personen buiten het gezin of de directe familiekring, zoals een *voogd*, *ouders van een schoolvriendin,* iemand *uit de kerkgemeenschap* of een aanstaande *werkgever*. Zij boden steun, stimuleerden zelfvertrouwen en spraken, zoals een ouder vertelt, soms ook bewust hun geloof uit in de ouders: *"Ik geloof wel in jou, ik denk ook echt dat je het kan, dat je het in je hebt."* Een andere ouder vertelt over haar gids: *"Zij verwachtte nooit iets terug, ze had een hart van goud. […] Zij had zoveel vertrouwen in mij."* Deze gidsen lieten ook iets anders zien dan vanuit thuis gebruikelijk was en gaven kinderen een inkijkje in een andere manier van leven, door ze bijvoorbeeld mee te nemen naar een museum. Een andere ouder vertelt hoe het eten bij een vriendin tijdens de lagere schooltijd haar liet ervaren dat het er elders anders aan toe kon gaan: *"Ik ging heel vaak met vriendinnetjes eten. Daar was de tafel gedekt, dat was ook wel een verschil."*

= Gidsen vanuit de WRS-gemeenschap

Uit de interviews blijkt dat gidsen niet alleen van buiten komen; soms vervullen mensen binnen de WRS-gemeenschap zelf deze rol. Enkele geïnterviewde ouders treden actief op als gids voor andere gezinnen: zij leggen contact met scholen, instanties en professionals, en helpen gezinnen die minder goed hun weg weten te vinden.

Zoals een ouder vertelt over de brugfunctie die zij richting scholen vervult: *"De meeste juffen en de directrice weten dat, dus die komen eerst naar mij: 'Ik loop bij dat gezin daar en daar tegenaan, kun jij er wat mee?' Dan ga ik even met ze [het gezin] in gesprek, omdat ze tegen mij meer zeggen."* Deze ouder ondersteunt gezinnen bij gesprekken op school, vertaalt wat er bedoeld wordt en helpt ouders die moeite hebben met taal of formuleren: *"Sommigen kunnen niet uit hun woorden komen. Dan ga ik erbij zitten en zeg ik: 'Eigenlijk bedoelen ze dit of dat, of heb ik het fout?' En dan komt het meestal wel goed."* Deze ouder beschrijft ook hoe zij gezinnen stimuleert om zelf stappen te zetten: *"Ik kan je blijven helpen tot je tachtig bent, maar wil je dit voor jezelf? Begin met iets kleins, maar doe iets voor jezelf."*

Voor wie een ander pad wil inslaan dan in de directe omgeving gebruikelijk is, spelen gidsen een belangrijke rol: mensen die nieuwe perspectieven openen, drempels verlagen en vertrouwen versterken om stappen te zetten. Voor WRS-gezinnen, die vaker te maken krijgen met uitsluiting of minder makkelijk toegang hebben tot dominante systemen, kunnen zulke gidsen extra belangrijk zijn. De verhalen in dit hoofdstuk laten zien dat gidsen van buiten de gemeenschap kunnen komen, maar ook binnen de WRS-gemeenschap aanwezig kunnen zijn.

6. Conclusie, aanbevelingen en reflectie

6.1. Conclusie

Centraal in dit onderzoek staat de vraag wat volgens woonwagen-, Roma- en Sinti-gezinnen werkt voor het nemen van een ander intergenerationeel pad als het gaat om onderwijs. Het onderzoek richt zich op wat kinderen uit woonwagen-, Roma- en Sinti gezinnen helpt om kansen op een succesvolle toekomst te zien, te krijgen en te benutten. We onderzoeken welke factoren en welke personen bijdragen aan hun schoolloopbaan en schoolsucces, in de wetenschap dat onderwijs nauw samenhangt met bredere kansen op bestaanszekerheid en welzijn. Daarbij staat het perspectief van WRS-gezinnen centraal: het gaat om hún wensen, behoeften en ervaringen rondom kansen voor hun kinderen.

Veel ouders in dit onderzoek bewandelen al een ander pad dan eerdere generaties wanneer het gaat om school en opleiding. Waar school binnen woonwagen-, Roma- en Sinti-gemeenschappen van oudsher niet altijd als noodzakelijke route naar bestaanszekerheid werd gezien, benadrukken ouders nu juist het belang van onderwijs voor een stabiele toekomst. Ouders willen vooral dat hun kinderen meer kansen krijgen dan zijzelf hadden. Daarbij noemen zij drie terugkerende *wensen*: een stabiele thuisbasis om te kunnen leren, het behalen van een diploma en mogelijkheden om verder te leren, en later werk dat voldoende inkomen biedt én past bij de interesses en talenten van het kind.

Ouders beschrijven ook dat zij deze wensen zijn gaan omzetten in concrete acties met verschillende *successen*. Zij volgden zelf onderwijs, haalden op latere leeftijd alsnog een diploma, begeleiden hun kinderen actief bij schoolzaken en creëren een stabiele thuissituatie waarin bestaanszekerheid centraal staat. Veel ouders zijn zich bovendien bewust van hun voorbeeldrol en proberen die ook bewust positief in te vullen.
De *uitdagingen* die zij onderweg tegenkomen zijn niet gering. Ouders ervaren vooroordelen in de samenleving, het ontbreken van een beroepsdiploma beperkt vaak hun eigen kansen, en sommige ouders – vooral moeders – moeten navigeren tussen hun persoonlijke ambities en de regels, gebruiken en verwachtingen binnen hun WRS-gemeenschap.

De woonwagen-, Roma- en Sinti-ouders vertellen ook waar zij *trots op* zijn vanuit hun opvoeding en gemeenschap en wat zij willen doorgeven aan hun kinderen: gastvrijheid, familiebanden en onderlinge steun, respect voor ouders en ouderen, oprechtheid en gelijkwaardigheid, sociale vaardigheden, autonomie en het belang om voor jezelf op te

komen, handelingskracht en trots zijn op jezelf. Voor de geïnterviewde WRS-ouders staan hun kinderen centraal; zij vormen het belangrijkste in hun leven.
Er zijn ook ouders die er bewust voor kiezen bepaalde normen en gebruiken vanuit hun WRS-gemeenschap niet door te geven aan hun kinderen en die enige afstand hebben genomen van hun WRS-achtergrond; logischerwijs denken zij wat anders over bijvoorbeeld het belang van hechtheid binnen de familie en WRS-gemeenschap.
In dit onderzoek wordt zichtbaar dat ouders beschikken over verschillende vormen van wat we aanduiden als *alternatief kapitaal*: vaardigheden, kennis en strategieën die zij hebben ontwikkeld binnen de WRS-gemeenschap of juist als gevolg van sociale uitsluiting. Deze vormen van kapitaal – zoals mensenkennis, meertaligheid, kunnen schakelen tussen omgevingen of wegen kunnen vinden buiten de gevestigde instituties – worden door de buitenwereld vaak niet herkend of gewaardeerd, maar spelen een belangrijke rol in hoe ouders hun leven vormgeven en hun kinderen ondersteunen. Sommige vormen worden bewust doorgegeven, andere meer impliciet.

We hebben in dit onderzoek ook stilgestaan bij de rol van *gidsen*. Wanneer iemand een pad wil bewandelen dat afwijkt van wat in de directe omgeving gebruikelijk is, zijn gidsen essentieel. Zij openen nieuwe perspectieven, helpen drempels te verlagen en versterken het geloof in eigen kunnen – een voorwaarde om nieuwe stappen te durven zetten. Gidsen zijn voor iedereen van belang, maar spelen voor groepen die vaker door dominante systemen worden buitengesloten vaak een extra belangrijke rol in kansengelijkheid.
Binnen WRS-gemeenschappen, waar de sociale gerichtheid sterk naar binnen is en diepgaande contacten buiten de groep minder vanzelfsprekend zijn, is het ontmoeten van zulke gidsen minder vanzelfsprekend. Dat vergroot het belang van betrouwbare intermediairs. OWRS-intermediairs vervullen hierin een cruciale rol: zij zijn gidsen die door ouders worden vertrouwd en die de verbinding met de buitenwereld op een veilige manier kunnen ondersteunen.

Deze bevindingen laten zien dat ouders binnen WRS-gemeenschappen actief werken aan een kansrijke en goede toekomst voor hun kinderen en daarbij vaak een ander intergenerationeel pad kiezen als het gaat om onderwijs. Zij doen dat vanuit sterke waarden, vaardigheden en vormen van kapitaal die van grote betekenis zijn voor hun kinderen en gezinnen, maar die niet altijd worden gezien of erkend door de buitenwereld. Tegelijkertijd vraagt het realiseren van hun ambities om een omgeving die hen ziet, ondersteunt en serieus neemt – zowel binnen de gemeenschap als daarbuiten. Gidsen en betrouwbare intermediairs spelen daarin een belangrijke rol: zij helpen om kansen te zien, te krijgen en te pakken.

6.2. Aanbevelingen

De bevindingen in dit onderzoek laten zien dat WRS-gezinnen veel kennis, kracht en betrokkenheid meebrengen, maar ook regelmatig te maken krijgen met afstand, vooroordelen en onvoldoende aansluiting bij instituties. De aanbevelingen in deze paragraaf richten zich daarom op het versterken van vertrouwen, samenwerking en erkenning: door beter aan te sluiten bij gezinnen, aanwezig kapitaal te benutten, gidsen structureel ruimte te geven en uitsluiting actief tegen te gaan.

= Versterk de samenwerking tussen school en (groot)ouders

Ouders en intermediairs geven aan dat samenwerking tussen school en ouders bijdraagt aan de schoolloopbaan van kinderen. Dit vraagt om laagdrempelige en gelijkwaardige communicatie, met oog voor de thuissituatie. Zoals een ouder zegt: *"Hou er rekening mee dat sommige ouders waarschijnlijk geen opleiding hebben gedaan, dus dat die ouders hun kinderen niet kunnen helpen met hun huiswerk […] Iedereen heeft een achtergrond, alles heeft een oorzaak. Dus ga in gesprek."*

OWRS-intermediairs zien dat scholen het soms lastig vinden om WRS-ouders te betrekken en maatwerk te bieden (OWRS, z.d.-b). Intermediairs kunnen hierin een waardevolle brug vormen, omdat zij het vertrouwen van gezinnen hebben en kunnen helpen om wederzijds begrip tussen school en thuis te versterken.

Daarnaast spelen in veel WRS-gezinnen grootouders een grote rol in de opvoeding. Zij zitten echter niet altijd aan tafel wanneer school met ouders spreekt. Bewustzijn hiervan helpt professionals om realistische verwachtingen te hebben en passende ondersteuning te bieden.

= (H)erken en benut het aanwezige kapitaal van WRS-gezinnen

WRS-gezinnen beschikken over sterke waarden, kennis en vaardigheden, zoals sociale intelligentie, handelingskracht, zorg voor familie en het vermogen om creatieve oplossingen te vinden buiten de gebaande paden. Professionals kunnen deze vormen van alternatief kapitaal herkennen, zichtbaar maken en benutten. Wanneer ouders en kinderen ervaren dat hun kennis en kwaliteiten ertoe doen, ontstaat meer vertrouwen en ruimte om dit kapitaal verder te ontwikkelen.

= Werk en denk als professional cultuursensitief en responsief

Cultuursensitief werken betekent dat professionals zich bewust zijn van hun eigen aannames en steeds kijken naar de specifieke familie, in plaats van naar "de WRS-cultuur" als geheel. Dit helpt om verschillen te begrijpen en aan te sluiten bij de perspectieven en ervaringen van

ouders en kinderen. In de klas sluit cultureel responsief lesgeven hierbij aan: thuistalen, culturele achtergronden en vormen van alternatief kapitaal worden benut als bron voor leren. Wanneer leerlingen zichzelf herkennen in de schoolcultuur en zich erkend voelen door leerkrachten, kan dit bijdragen aan motivatie, identiteitsontwikkeling en schoolsucces.

= Besteed aandacht aan immaterieel erfgoed in curricula

Neem de geschiedenis, verhalen en perspectieven van WRS-gemeenschappen op een vanzelfsprekende manier mee in het reguliere curriculum, bijvoorbeeld binnen geschiedenis, burgerschap of lessen over diversiteit. De geïnterviewde WRS-ouders waarderen erkenning van hun achtergrond vooral wanneer die onderdeel is van bredere thema's, en niet als apart of geïsoleerd onderwerp. Daarmee wordt recht gedaan aan de positie van WRS-gemeenschappen als immaterieel erfgoed.

= Geef gidsen de ruimte en zet ze structureel in

Gidsen zijn belangrijk voor ouders en kinderen die een ander pad willen bewandelen dan in hun directe omgeving gebruikelijk is. Zij openen nieuwe perspectieven, verlagen drempels en versterken het vertrouwen in eigen kunnen. Omdat WRS-gemeenschappen soms sterk op de eigen kring zijn aangewezen, komen gidsen van buitenaf niet altijd vanzelf op iemands pad. Daarom is het waardevol om OWRS-intermediairs én gidsen uit de eigen gemeenschap structureel in te zetten.

Tegelijkertijd kan iedere volwassene rondom WRS-gezinnen in potentie een gids zijn: leerkrachten, hulpverleners, sportcoaches of buren. De ervaringen met intermediairs laten zien dat je niet per se uit de WRS-cultuur hoeft te komen om goed te ondersteunen; tijd, continuïteit en oprechte betrokkenheid zijn minstens zo belangrijk.

= Ondersteun ouders bij het combineren van ambities en gemeenschapsnormen

Sommige ouders ervaren spanning tussen hun eigen ambities en de verwachtingen binnen de gemeenschap. Het zijn vooral moeders, die deze extra druk voelen. Professionals kunnen hen ondersteunen door hiervoor ruimte te bieden in gesprekken en te luisteren naar wat er voor deze ouders nodig is. Rolmodellen uit de gemeenschap – ouders, gidsen of intermediairs die laten zien dat onderwijs en culturele waarden goed samen kunnen gaan – bieden herkenning en vertrouwen en maken het makkelijker voor gezinnen om keuzes te maken die passen bij hun eigen situatie.

= Voorkom en verminder vooroordelen

Veel ouders verwachten niet dat vooroordelen over WRS-gemeenschappen helemaal verdwijnen, gezien hun ervaringen met instituties en andere inwoners. Juist daarom blijft het

belangrijk hier aandacht aan te besteden. Vooroordelen verminderen begint bij oprechte interesse, kennis van de geschiedenis van WRS-gemeenschappen en bewustzijn van ervaringen met discriminatie en de invloed daarvan op vertrouwen.
In scholen en hulpverlening helpt het wanneer ouders hun betrokkenheid niet steeds hoeven te bewijzen, maar hun inzet wordt gezien en gewaardeerd. Blijf daarnaast alert op beleid en werkwijzen die onbedoeld uitsluiting kunnen versterken, en stel deze bij, zodat alle gezinnen zich welkom, gezien en gelijkwaardig behandeld voelen.

"We zijn allemaal mensen en allemaal gelijk. Dus geef ze allemaal gelijke kansen." – *WRS ouder*

6.3. Reflectie

In deze paragraaf staan enkele punten centraal die niet altijd expliciet door ouders zijn benoemd, maar die in het licht van eerder onderzoek, maatschappelijke normen en de bredere context belangrijk zijn om te duiden. Deze reflecties helpen om de bevindingen scherper te begrijpen en wijzen tegelijkertijd op aandachtspunten voor vervolgonderzoek.

= Nostalgie, modernisering en sociale identiteit
Binnen WRS-gemeenschappen speelt volgens sommige ouders en intermediairs een zekere verbondenheid met het verleden een belangrijke rol. Die verbondenheid kan bijdragen aan het vasthouden aan traditionele normen, waarden en gebruiken, en geeft tegelijkertijd bestaansrecht en eigenwaarde. Vanuit de sociale-identiteitstheorie (Tajfel & Turner, 1979) is dit goed te begrijpen: groepen die regelmatig uitsluiting ervaren, kunnen juist extra waarde hechten aan elementen die hun identiteit bevestigen, terwijl zij zich tegelijkertijd aanpassen aan veranderende omstandigheden. Dit kan van buitenaf de indruk wekken dat men niet wil veranderen of terugverlangt naar vroeger.

= Weinig discriminatie op school, maar wel aanwijzingen dat het speelt
Veel ouders geven aan dat zij op dit moment weinig tot geen discriminatie ervaren binnen de schoolomgeving van hun kinderen. Tegelijkertijd beschrijven sommige ouders situaties die, vanuit analytisch perspectief, wel kenmerken van discriminatie hebben. Dit verschil kan ermee samenhangen dat sommige WRS-gezinnen hun achtergrond via naamkeuze minder zichtbaar maken. Ook kan meespelen dat eerdere ervaringen met expliciete discriminatie zo ingrijpend waren dat subtielere of institutionele vormen minder snel worden herkend of benoemd.

Daarnaast vormen OWRS-intermediairs voor de ouders in dit onderzoek een tussenlaag tussen gezin en school. Zij spreken scholen aan bij signalen van ongelijke behandeling. Daardoor ervaren ouders mogelijk minder direct negatieve situaties, terwijl onderliggende mechanismen van kansenongelijkheid kunnen blijven bestaan.
Uit de literatuur blijkt dat Roma en Sinti niet als aparte culturele groep benaderd willen worden, mede door een geschiedenis van segregatie en onterechte verwijzingen naar speciaal onderwijs (Smits van Waesberghe et al., 2024). Ook in dit onderzoek benadrukken ouders dat zij niet apart behandeld willen worden. In Arnhem zien we dat WRS-kinderen relatief vaak in het speciaal onderwijs of praktijkonderwijs terechtkomen. Ouders ervaren dit niet automatisch als discriminatie; soms zien zij het juist als passend of prettig vanwege de persoonlijke aandacht.

= Genderspecifieke rollen en ervaringen
Binnen WRS-gemeenschappen zijn normen, gebruiken en vaardigheden van oudsher sterk genderspecifiek. De geïnterviewde ouders beschrijven dat deze scheiding minder strikt is dan bij eerdere generaties, maar nog steeds duidelijk aanwezig is. In dit onderzoek spraken we vooral met moeders (en dus dochters) en slechts enkele vaders (en zonen). Dit kleurt de resultaten: veel beschreven ervaringen zijn vooral ervaringen van vrouwen binnen WRS-gezinnen. Hoewel deze ervaringen door meerdere ouders worden gedeeld, is het belangrijk te erkennen dat een deel ervan specifiek of sterker geldt voor vrouwen

= Uitdagingen volgens de samenleving en trots binnen WRS-gezinnen
In onderzoek, beleid en publieke beeldvorming worden factoren zoals jong ouderschap, een klein sociaal netwerk en veel zelf moeten uitzoeken vaak gezien als belemmeringen voor kansengelijkheid en voor succesvolle onderwijs- en arbeidsloopbanen (Bourdieu, 1986; Vrooman et al., 2023).
In dit onderzoek zien we echter dat ouders deze aspecten niet vanzelfsprekend als uitdaging benoemen, maar juist als iets om trots op te zijn. Jong ouderschap past voor veel gezinnen bij hun manier van leven; thuisblijven en zorgen voor jonge kinderen wordt ervaren als waardevol en fundamenteel. Het zelf uitzoeken van zaken wordt gezien als een teken van autonomie en kracht. Ook het sterk leunen op familie en de eigen kring geldt voor veel ouders als een belangrijke bron van steun, niet als beperking.
Deze verschillen laten een kloof zien tussen leefwereld en systeemwereld: wat in beleid als risicofactor wordt gezien, kan door gezinnen zelf als kracht worden ervaren. Als we kansengelijkheid serieus nemen, vraagt dit om erkenning van wat gezinnen zelf belangrijk vinden en om ondersteuning die aansluit bij hun waarden en vormen van alternatief kapitaal.

Bronnen

Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood Press.

Binnenlandsbestuur.nl, 2025. Laatst geraadpleegd op 17 mei 2026, van https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/werk-inkomen-en-sociale-zekerheid/hoe-het-woonwagenbeleid-tot-uitsluiting-leidde

Daamen, W. (2017). *Partnerschap met ouders: wat werk*. Nederlands Jeugdinstituut (NJi).

De Gelderlander. (2025, 22 december). Opluchting voor woonwagenbewoners in Nijmegen: meer jongeren kans op standplaats én nieuwe plekken.

Den Haag FM. (2026, 14 april). Nieuwe standplaatsen voor woonwagenbewoners: “Eerlijk is het nooit”. Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.denhaagfm.nl/dhfm/5090568/nieuwe-standplaatsen-voor-woonwagenbewoners-eerlijk-is-het-nooit

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) (z.d.). *Leerlingen met culturele achtergrond Roma en Sinti*. Laatst geraadpleegd op 17 mei 2026, van https://duo.nl/zakelijk/primair-onderwijs/bekostiging-en-subsidies/aanvullende-bekostiging/leerlingen-met-culturele-achtergrond-roma-en-sinti.jsp

European Union Agency for Fundamental Rights (2020-a). *Roma and Travellers in Six Countries.* Publications Office of the European Union.

European Union Agency for Fundamental Rights (2020-b). *Roma, Sinti en reizigers in Nederland: Belangrijkste resultaten van het FRA-onderzoek 2019.*

Gemeente Arnhem (z.d.). Arnhem in cijfers: De staat van de stad. Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://arnhem.incijfers.nl/

Van der Hulst, A.A.L. (2022). *Wegbereiders: Roma en Sinti in Nederland en Tsjechië over het profijt van onderwijs, 1950-2020*. Verloren, Hilversum.

Hiah, J., & Knijn, T. (2018). *Country raport on the current and historical minoritization of Roma minorities in the Netherlands.* ETHOS.

Jansen, C., Lakerveld, J., Lenting, L., & Notten, N. (2025). *Kennismagazine.Van Zakgeld naar Zelfstandigheid. Koersen op een bestaanszekere toekomst voor 12-plussers uit financieel minder draagkrachtige gezinnen.* HAN/Gelijkschap.

Kenniscentrum immaterieel erfgoed Nederland (2014). *Woonwagencultuur.* Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/woonwagencultuur

Kennisplatform Inclusief Samenwerken (2025-a). *Kennisgids Nederlandse Roma en Sinti.*

Kennisplatform Inclusief Samenwerken (2025-b). *Erkenning voor Nederlandse Sinti, Roma en woonwagenbewoners als nationale minderheid.*

Kortholt, B. (2021). *De Vervolging van Sinti en Roma Herdacht*. *NC Magazine,* (19), 61

Lucassen, L. (1993). *En men noemde hen zigeuners... De geschiedenis van Kaldarash, Ursari, Lowara en Sinti in Nederland: 1750-1944.* SDU Uitgevers.

Lusse, M., Van der Pluijm, M., & Van der Vegt, A. L. (2024). *Samenwerken met ouders aan de ontwikkeling van het kind*. Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO).

Notten, N. (2023). Gidsen – dat zijn we allemaal. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 32(2), 77–82.

Notten, N. (2025-a). *Intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid: een ander pad – vanuit het perspectief van de kinderen.* Gelijkschap.

Notten, N. (2025-b). *Alternatief kapitaal: van gemiste kans naar erkende waarde.* Gelijkschap

Notten, N. (2025-c). *Alternatief kapitaal buiten gebaande paden - wat als we wel zien wat jongeren kunnen?* Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken - winter 2025

Notten, N. (2025-d). *Meer impact met de VoorleesExpress door beter samen te werken met ouders: ervaringen van vrijwilligers en ouders – deel I.* Gelijkschap.

Platform 31. Laatst geraadpleegd op 17 mei 2026, van ttps://www.platform31.nl/artikelen/routekaart-naar-extra-standplaatsen-voor-woonwagens/

OWRS. (z.d.- a). *Achtergrond: Een stukje historie over de deelname aan het onderwijs van Roma, Sinti en Woonwagenbewoners*. Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.owrs.nl/onderwijs

OWRS. (z.d.- b). *In gesprek met onderwijsconsulenten in Arnhem.* Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.owrs.nl/wp-content/uploads/2020/01/onderwijsconsulenten-arnhem.pdf

OWRS. (z.d.- c). *Achtergrond Woonwagenbewoners.* Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.owrs.nl/onderwijs/achtergrond-woonwagenbewoners

Rijksoverheid (z.d.). *Welke erkende talen heeft Nederland?* Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland

Sanchez Ramirez, C., Khajavi-Zijlstra, J., & Smits van Waesberghe, E. (2025). *Kennisgids Nederlandse Roma en Sinti*. Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS).

Seidler, Y., Khajavi-Zijlstra, J., van Leeuwen, R., van der Schans, K., van Eerten, J.J., & Sam, N. (2024-a). Monitor Sociale Inclusie (meting 5): *Vierde vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden Sinti en Roma in Nederland.* Risbo/Labyrinth.

Seidler, Y., van Leeuwen, R., van Eerten, J.J., & Huibers, T. (2024-b). *Uitkomsten duidingssessies Monitor Sociale Inclusie 2023: Een verslag van reflectiebijeenkomsten met Sinti en Roma naar aanleiding van de vierde vervolgmeting*. Risbo/Labyrinth.

Smits van Waesberghe, E., Acherrat, F., & van de Gevel, M. (2024). *Dialooggesprekken: Sinti en Roma. Meer zicht in de meest urgente kwesties en thema's binnen de Roma- en Sinti-gemeenschappen om gelijkheid, inclusie en participatie te bevorderen.* Verwey-Jonker instituut.

Stichting PAS (2023). *Advies intermediairs OWRS.* [Ongepubliceerd intern document].

Stichting PAS (2025). Factsheet OWRS: *Ondersteuning Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Siniti-kinderen in Arnhem en regio*. [Ongepubliceerd intern document].

Stichting PAS (2026). *Arnhemse Monitor Kansengelijkheid & Inclusie 2024/2025.* Laatst geraadpleegd op 6 mei 2026, van https://stichtingpas.nl/arnhemse-monitor-kansengelijkheid-inclusie-2024-2025/

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.

Teodorescu, D., de Vries, F., & van Kan, A. (2024). Van uitsterf- naar uitstelbeleid: Woonwagenbewoner zoekt nog steeds standplaats. Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie.

Van Eden (2023). *De maatschappelijke positie van Sinti en Roma in Nederland: Een weergave van de huidige situatie van Sinti en Roma op riverse levensgebieden, gekoppeld aan nationaal en internationaal beleid.* Kennisplatform inclusief samenleven.

Van der Veen, C., De Jonge, S., van Oorspronk, M.C., & Curie, K. (2012). *Roma en schoolverzuim: De situatie (waar, waarom en wat te doen) van schoolverzuim en –uitval bij Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland.* Trimbos-instituut.

Vrooman, C., Boelhouwer, J., Iedema, J., & Van der Torre, A. (2023). *Eigentijdse ongelijkheid: De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wester, A., de Wit, W., Rosenberg, N., Riemens, A., & Bremo, M. (2025). *Ondersteuningsbehoefte van Roma-, Sinti- en reizigersleerlingen.* Oberon.

Woonwagenwijzer.nl, 2026. Honderd jaar woonwagenbeleid. Laatst geraadpleegd op 17 mei 2026 van https://woonwagenwijzer.nl/woonwagenbeleid/woonwagenbeleid-3/

Yosso, T. J. (2005). Whose culture has capital? A critical race theory discussion of community cultural wealth. *Race Ethnicity and Education, 8*(1), 69–91

Bijlage A. Beknopte schets achtergrond WRS in Nederland

Roma en Sinti hebben een lange geschiedenis in Nederland (Van der Hulst, 2022) en worden doorgaans herleid tot een oorsprong in India. Sinti trokken al eeuwen door Europa, ook door Nederland, terwijl Roma vanaf de 15e eeuw in verschillende migratiegolven het land bereikten. Vanaf de 17e eeuw wordt daarnaast melding gemaakt van reizigers of woonwagenbewoners, afkomstig uit Nederland en omringende landen die rondtrokken om in hun bestaan te voorzien (OWRS, z.d.-c).
Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd reizen verboden en werden vooral Roma en Sinti vervolgd door de nazi's. Het is niet precies bekend hoeveel Roma en Sinti er vóór de oorlog in Nederland woonden. Wel staat vast dat tijdens de razzia van 16 mei 1944 in totaal 578 Roma, Sinti en woonwagenbewoners werden opgepakt en naar kampen werden gebracht (Kortholt, 2021; Sanchez Ramirez et al., 2025).

Na de oorlog maakte de Woonwagenwet van 1968 het vrijwel onmogelijk om nog vrij met woonwagens te reizen. Woonwagenbewoners, Roma en Sinti werden ondergebracht in gesegregeerde woonwagenkampen met eigen voorzieningen, zoals kampscholen (Van der Hulst, 2022). Vanaf 1975 zette de overheid in op wat zij aanduidden als integratie: grote kampen werden opgeheven en bewoners verhuisden naar kleinere, minder geïsoleerde locaties. De kampscholen verdwenen geleidelijk, waardoor kinderen steeds vaker naar het reguliere onderwijs gingen. In de jaren tachtig volgde ongeveer 80% van de woonwagenkinderen enkel basisonderwijs; werden onderwijsconsulenten ingezet om de aansluiting tussen gezinnen en scholen te verbeteren. Zij fungeerden als brugfunctionarissen en ondersteunden zowel ouders als scholen in het bevorderen van schooldeelname (OWRS, z.d.-a).

In 1999 werd de Woonwagenwet – die de woonwijze in woonwagens beschermde – afgeschaft, ondanks protest van de bewoners van woonwagens. Daarmee verviel de zorgplicht van de overheid voor passende woonvormen. Het vervallen van de Woonwagenwet leidde ertoe dat rond 2009 circa 60% van de gemeenten bezig was met het voorbereiden of implementeren van "herstructureringsplannen", gericht op het verplaatsen of vervangen van woonwagens en het verkleinen of zelfs opheffen van woonwagencentra – ook wel aangeduid als het 'uitsterfbeleid' (Binnenlandsbestuur.nl, 2025; Teodorescu et al., 2024; Woonwagenwijzer.nl, 2026).

Sinds oktober 2014 is de woonwagencultuur, mede dankzij initiatiefnemer Piet van Assendorp, opgenomen in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland (Kenniscentrum

Immaterieel Erfgoed Nederland, 2014). De woonwagencultuur wordt in de inventaris als volgt omschreven: *"Met betrekking tot de wooncultuur kan gezegd worden dat het gevoel van het wonen in een wagen is gebleven. In de wagen gelden strenge regels met betrekking tot hygiëne. Er worden binnen geen schoenen gedragen. Men wast de handen nooit in de gootsteen. Dat de cultuur sterk bepaald wordt door de sociale cohesie en het familieverband komt tot uiting in een aantal fenomenen. Families wonen dicht bij elkaar. Kinderen worden vernoemd naar grootouders en er worden bijnamen gebruikt. Er is een zeer gastvrije eetcultuur. De bezoeker krijgt altijd eten en drinken en er zijn géén vaste tijden voor de maaltijden. Ook op het gebied van levensloopritуelen uit zich de sterke onderlinge band. Van de Eerste Communie wordt een groot feest gemaakt. Vóór het huwelijk is er de traditie van het samen weglopen van een jongen en een meisje. Rondom een begrafenis zijn er ook bijzondere gebruiken. Met betrekking tot werk geldt dat woonwagenbewoners van oudsher ambachten en ambulante beroepen beoefenden. Werken voor een baas is strijdig met de hang naar vrijheid en het gevoel van eigenwaarde."*
Een geïnterviewde Roma ouder over wat specifiek de Roma kenmerkt: *"Roma zijn sowieso heel apart. Ze hebben hun eigen wereld, hun eigen regeltjes. En ze kunnen zich heel moeilijk aanpassen denk ik ergens. Sommigen wel, sommigen niet. Sommigen willen echt in de woonwagen denk ik, en heel apart zijn voor mensen. En hun eigen regels dan, en af en toe gekke regels ja."*

In 2017 stond de Nederlandse regering open voor een nieuw woonwagenbeleidskader, dat in 2018 werd vastgesteld. Dit kader moest opnieuw perspectief bieden voor de woonwagengemeenschap. Ondanks dit nieuwe beleid en de vele initiatieven van woonwagenbewoners, zoals het oprichten van belangenorganisaties, hebben WRS-jongeren anno 2024 echter nog altijd nauwelijks uitzicht op een standplaats. Volgens Teodorescu et al. (2024) zijn er in de periode tussen 2018 en 2023 nog geen vijftig nieuwe standplaatsen gerealiseerd, terwijl de behoefte wordt geschat op minimaal 4.000 plaatsen.

Met de Wet versterking regie volkshuisvesting (Wvrv) zijn gemeenten vanaf 2025 verplicht om regionaal afspraken te maken over het realiseren van standplaatsen (Platform31.nl, 2025). Verschillende gemeenten, zoals Den Haag en Nijmegen, kondigden recent concrete uitbreidingen aan (Gelderlander, 2025; Den Haag FM, 2026).
In 2025 vonden daarnaast twee belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen plaats. Op 2 oktober 2025 werd een motie aangenomen om Nederlandse Sinti, Roma en woonwagenbewoners als nationale minderheid te erkennen, een erkenning waar de gemeenschappen zelf jarenlang voor hebben gestreden (Kennisplatform Inclusief Samenwerken, 2025-b). In mei 2025 werd bovendien 80 jaar vrijheid voor Sinti en Roma

herdacht, met speciale ceremonies en de première van documentaires en theatervoorstellingen die aandacht vroegen voor hun geschiedenis en vervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog (zie ook Kennisplatform Inclusief Samenwerken, 2025-a).

Bijlage B. WRS en onderwijs in Arnhem

Vanwege privacywetgeving en ter voorkoming van discriminatie en stigmatisering wordt in Nederland geen persoonsregistratie bijgehouden op basis van woonwagen-, Roma-, Sinti- of andere culturele identiteiten (zie ook Wester et al., 2025). Het is daarom niet exact vast te stellen hoeveel kinderen met een WRS-achtergrond in Arnhem wonen. Scholen hebben vaak wel de kinderen met een Roma- of Sinti-achtergrond in beeld, voor deze kinderen kunnen zij namelijk een bijzondere bekostiging via DUO krijgen (DUO.nl, 2026; Smits van Waesberghe et al., 2024; van Eden, 2023).
In Nederland is het aantal OWRS-consulenten de afgelopen jaren sterk afgenomen (Seidler et al., 2024-a) maar in Arnhem zijn zij nog altijd actief bij Stichting PAS. Zij worden intermediairs Onderwijs aan Woonwagen, Roma en Sinti (OWRS) genoemd. In schooljaar 24/25 zijn er in Arnhem 102 kinderen met een woonwagen, Roma of Sintiachtergrond bij hen in beeld (Stichting PAS, 2025). Onder hen zijn met name kinderen met een woonwagenachtergrond (90%), gevolgd door kinderen met een Roma- (6%) of Sintiachtergrond (4%). Van deze kinderen woont een kleiner deel in een woonwagen (30%), het merendeel woont in een huis (70%).
Kinderen met een WRS-achtergrond in Arnhem wonen met name in de stadsdelen Malburgen (25%), Vredenburg, Kronenburg en Rijkerswoerd (23%), Elderveld/Schuytgraaf (17%), Presikhaaf (16%) en De Laar (13%).

Voorschoolse educatie

Landelijk gaan de meeste kinderen met een WRS-achtergrond vanaf de leerplichtige leeftijd naar school en nemen vrijwel niet deel aan voorschoolse educatie (Seidler et al., 2024-a). In Arnhem zien we onder de kinderen die in beeld zijn bij de Intermediairs OWRS een heel ander beeld; 87% van de Kinderen met een WRS-achtergrond tussen de 2 en 4 jaar gaat naar voorschoolse educatie (Stichting PAS, 2025). Dit is iets minder dan het algehele stedelijk gemiddelde; in Arnhem volgt 94% van de kinderen die in aanmerking komen voor voorschoolse educatie voorschools aanbod (Stichting PAS, 2026). Dat relatief veel kinderen met een WRS-achtergrond in Arnhem voorschools aanbod volgen zou kunnen samenhangen met het feit dat al deze kinderen in beeld zijn bij de OWRS- intermediairs; de intermediair motiveert ouders om hun kinderen aan te melden voor peuterwerk en helpt ouders de weg naar peuterwerk te vinden.

Primair onderwijs

De aanwezigheid van kinderen met een WRS-achtergrond binnen het primair onderwijs neemt de afgelopen jaren toe in Nederland (Seidler et al., 2024-a; 2024-b). Dit wordt met

name verklaard door de motivatie van jonge ouders die zelf ook meer onderwijs hebben genoten dan hun eigen ouders en de aandacht van onderwijsinstanties. Ook uit Europees onderzoek, waaronder Nederland, blijkt dat de aanwezigheid van kinderen op school in de afgelopen generaties is toegenomen (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020-a). Dit lijkt ook terug te zien in de lees- en schrijfvaardigheid van mensen met een WRS-achtergrond. Van de 45-plussers heeft 49% moeite met lezen en 56% moeite met schrijven. Onder de jongere respondenten was dit 20% en 27%.
Tegelijkertijd blijkt uit voorgaand onderzoek dat ouders merken dat kinderen vaak gepest of onheus bejegend worden (Smits van Waesberghe et al., 2024; European Union Agency for Fundamental Rights, 2020-b), door zowel andere leerlingen als leerkrachten (Seidler et al., 2024-a). Het onveilige gevoel dat hieruit voortkomt is een belangrijke reden voor verzuim onder kinderen met een WRS-achtergrond (Seidler et al., 2024-b). Het schoolverzuim van kinderen met een WRS-achtergrond is ook voor intern begeleiders op scholen in Arnhem soms nog een zorg (Stichting PAS, 2023).
Landelijk zien professionals en WRS-ouders dat relatief veel kinderen met een WRS-achtergrond naar het speciaal onderwijs gaan (Seidler et al., 2024-a; Smits van Waesberghe et al., 2024). In Arnhem is dit ook zichtbaar. Van de Arnhemse kinderen met een WRS-achtergrond in de basisschoolleeftijd bezoekt 16% speciaal (basis)onderwijs. Als we kijken naar alle kinderen die in Arnhem naar school gaan, gaat 3% naar het speciaal (basis) onderwijs (Gemeente Arnhem, z.d.). Roma gaven in het onderzoek van Smits van Waesberghe et al. (2024) aan dat hun kinderen vaak ten onrechte naar het speciaal onderwijs worden verwezen.

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs is er een langzame stijging zichtbaar in het onderwijsniveau van kinderen met WRS-achtergrond (zie o.a. Seidler et al., 2024-a; Smits van Waesberghe et al., 2024). Professionals zien steeds meer doorstroom naar meer theoretisch onderwijs. Tegelijkertijd stroomt nog altijd een relatief groot deel van de kinderen met een Roma of Sinti achtergrond uit naar praktische opleidingen (Seidler et al., 2024-a).
In Arnhem zien de intermediairs OWRS dat de verschillen tussen gezinnen groter worden. Met een grote groep gaat het steeds ‘beter’; deze kinderen stromen ook uit naar de hogere onderwijsniveaus. In de gezinnen met complexe problemen zijn professionals een toename aan gedragsproblemen bij de kinderen. Ouders en scholen zijn in een aantal gevallen handelingsverlegen (Stichting PAS, 2023). Net als de landelijke trend zien we dat in Arnhem steeds meer kinderen met een WRS-achtergrond een theoretische opleiding gaan doen. In 24/25 stroomde in Arnhem 23% van de kinderen met een WRS-achtergrond uit naar het

praktijkonderwijs, 23% ging naar het vmbo-bb, 31% naar vmbo-kb en 15% naar de havo (Stichting PAS, 2025).

Bijlage C. WRS-gezinnen en alternatief kapitaal

In hoofdstuk 4 zagen we hoe WRS-ouders verschillende waarden, vaardigheden en vormen van kennis doorgeven aan hun kinderen. Sommige daarvan benoemen ouders expliciet, bijvoorbeeld wanneer zij vertellen waar zij trots op zijn of wat zij hun kinderen bewust willen meegeven. Andere kwaliteiten blijven meer impliciet, omdat ze voor ouders onderdeel zijn van het gewone leven: manieren van omgaan met familie, gemeenschap, taal, geld, uitsluiting, risico's en verschillende sociale situaties. Deze kwaliteiten kunnen worden begrepen als vormen van *alternatief kapitaal*: waardevolle, maar vaak structureel ondergewaardeerde bronnen, kennis en vaardigheden die aanwezig zijn in sociale groepen met een minder gunstige positie op de maatschappelijke ladder (Notten, 2025-b).
Veel Nederlands beleid en onderzoek om kansenongelijkheid te verkleinen, is gebaseerd op de kapitaaltheorie van de Franse socioloog Pierre Bourdieu (1986). In de beleidsvertaling en praktische toepassing daarvan staat echter vooral het soort kapitaal centraal dat sociaal-cultureel bevoordeelde groepen waarderen: geld, diploma's en het 'juiste' netwerk. Daardoor blijven andere vormen van kennis, kracht en ervaring vaak buiten beeld (Notten, 2025-c). Het risico daarvan is een eenzijdig verhaal, waarin WRS-gezinnen vooral worden gezien vanuit achterstand of vanuit wat ontbreekt.
Yosso's concept van *community cultural wealth* (2005) biedt een ander perspectief. Haar model ontstond in een Amerikaanse raciale context. Yosso laat zien dat gemeenschappen die door dominante instituties vaak tekortgericht worden benaderd, juist beschikken over waardevolle vormen van kapitaal. Het concept van *alternatief kapitaal* bouwt hierop voort, als bredere lens om ondergewaardeerde kwaliteiten zichtbaar te maken in de Nederlandse context van kansenongelijkheid.
Ook in de gesprekken met WRS-ouders komen zulke vormen van alternatief kapitaal naar voren. Het gaat bijvoorbeeld om mensenkennis, meertaligheid, praktische intelligentie, loyaliteit, doorzettingsvermogen, aanpassingsvermogen en het kunnen navigeren tussen verschillende werelden. Ouders benoemen dit niet altijd als 'kapitaal', maar hun verhalen laten zien dat kinderen deze kwaliteiten wel degelijk meekrijgen via dagelijks gedrag, voorbeelden en ervaringen.
In deze bijlage beschrijven we deze vormen van alternatief kapitaal uitgebreider. Daarbij gebruiken we Yosso's indeling als analytisch kader.

= Aspiratiekapitaal – hoop en doorzettingsvermogen ondanks structurele barrières
De WRS-ouders in dit onderzoek hebben een sterke wens dat hun kinderen het beter krijgen dan zijzelf. In de gesprekken benadrukken ouders dat zij onderwijs belangrijk vinden, ook

wanneer zij zelf weinig of geen onderwijs hebben gevolgd. Zij moedigen hun kinderen aan om naar school te gaan, zich te ontwikkelen en kansen te grijpen die zij zelf niet hadden. Dat is niet vanzelfsprekend in een context waarin ouders en kinderen regelmatig te maken krijgen met vooroordelen, uitsluiting of wantrouwen. Juist daarom vraagt het veel hoop en doorzettingsvermogen om toch te blijven investeren in school, zelfstandigheid en toekomstperspectief. Ouders laten hiermee aspiratiekapitaal zien: de overtuiging dat hun kinderen vooruit kunnen komen, en de inzet om hen daarbij te ondersteunen, ondanks de obstakels die zij tegenkomen.

= Linguïstisch kapitaal – meertaligheid, schakelen en mensenkennis

In veel WRS-gezinnen groeien kinderen op met meerdere talen en taalvormen, zoals Romanes of Bargoens. Deze meertaligheid vormt een belangrijk onderdeel van hun dagelijks leven. Het is ook een manier om de eigen identiteit te bewaken, zoals een ouder reageert op de vraag of school ook plek moet zijn voor de eigen taal: *“Nee, want weet je wat je dan krijgt? Dan krijg je dat de burgermensen het ook gaan leren.”*

Kinderen leren niet alleen verschillende talen, maar ook hoe zij kunnen schakelen tussen situaties, personen en contexten. Verschillende ouders benoemen dat zij sterk zijn in het lezen van sociale situaties. Zij herkennen snel hoe iemand reageert, kunnen lichaamstaal goed interpreteren en passen hun gedrag daarop aan. Zoals een ouder zegt: *“Mijn leven is ook een en al aanpassen geweest, dan leer je dat denk ik wel.”*

Sommige ouders vertellen dat zij als kind of jongvolwassene al fungeerden als ‘vertaler’ tussen hun familie en de buitenwereld, bijvoorbeeld bij instanties. Zij vormden een brug tussen verschillende talen, maar ook tussen verschillende sociale werelden. Dit vraagt niet alleen taalgevoel, maar ook mensenkennis en het vermogen om voortdurend te schakelen. Deze vaardigheden worden niet altijd herkend in school- of beleidscontexten, maar vormen wel degelijk een vorm van linguïstisch kapitaal die ouders en kinderen helpt zich te bewegen tussen verschillende omgevingen.

= Familiaal kapitaal – solidariteit en doorgegeven culturele kennis binnen families

Familiaal kapitaal verwijst naar de kennis, waarden en vormen van solidariteit die binnen WRS-gezinnen en binnen de bredere gemeenschap – zoals op woonwagenkampen of in buurten met veel WRS-families – worden doorgegeven. In het vorige hoofdstuk zagen we al hoe belangrijk familie voor ouders is; die sterke verbondenheid vormt ook de basis van dit kapitaal.

Binnen veel WRS-gezinnen is zorg en verantwoordelijkheid iets dat gedeeld wordt binnen het grotere familieverband. Kinderen groeien op in een netwerk van ouders, grootouders, ooms, tantes, nichten en neven, waardoor zij al vroeg leren meedenken, helpen en

verantwoordelijkheid nemen. Loyaliteit, zorg voor elkaar en het bewaken van onderlinge verbondenheid worden als vanzelfsprekend gezien. Ouders benoemen dit niet altijd als een ‘vaardigheid’, maar kinderen nemen dit gedrag wel degelijk over door dagelijkse voorbeelden en verwachtingen.
Tegelijkertijd geven ouders aan dat de mate van hechtheid per kamp of gemeenschap kan verschillen, en dat het niet overal meer is zoals vroeger, toen *“het hele kamp één was”*. Toch blijft voor veel gezinnen de familie – in brede zin – een belangrijke bron van steun, identiteit en praktische hulp.

= Sociaal kapitaal – contacten en steun buiten de eigen gemeenschap
Sociaal kapitaal verwijst hier naar de steun en contacten die WRS-ouders hebben buiten hun eigen familie of gemeenschap. In de gesprekken geven ouders aan dat deze netwerken vaak klein zijn. Zoals een ouder zegt: *“Ik vind dat burgergezinnen meer vrienden hebben.”*
Dit betekent niet dat WRS-ouders minder sociaal vaardig zijn. Integendeel: verschillende respondenten omschrijven zichzelf als makkelijk in contact en sociaal sterk. De sociale vaardigheden zijn er dus wel, maar leiden minder vaak tot langdurige vriendschappen of steunbronnen buiten de eigen kring.
De meeste steun wordt gezocht binnen de familie en de gemeenschap, omdat die als het meest betrouwbaar en vertrouwd wordt ervaren. Contacten met mensen buiten de eigen groep zijn er wel, maar spelen meestal een kleinere rol wanneer het gaat om daadwerkelijke hulp of opvang. Tegelijkertijd laten sommige ouders zien dat zij wél verbindingen met de buitenwereld leggen wanneer dat nodig is. Zij nemen bijvoorbeeld contact op met scholen, instanties of professionals om hun familie te vertegenwoordigen of te ondersteunen. Een kleine groep ouders beweegt zich actief tussen de gemeenschap en de buitenwereld, maar doet dat vooral met een duidelijk doel en vanuit verantwoordelijkheid voor hun eigen gezin of familie. In hoofdstuk 5 over gidsen komt bovendien naar voren dat WRS-gezinnen soms ook mensen toelaten en vertrouwen buiten de gemeenschap.

= Navigatiekapitaal – je weg vinden in systemen die niet voor jou ontworpen zijn
Navigatiekapitaal gaat over het vermogen om je weg te vinden in systemen zoals school, zorg en overheid, ook wanneer die niet goed aansluiten bij jouw achtergrond of ervaringen. In de gesprekken vertellen ouders dat zij door hun levensloop veel mensenkennis hebben ontwikkeld: snel aanvoelen wat er speelt, hoe iemand reageert en wat verstandig is om wel of niet te doen. Deze sociale alertheid helpt hen om te schakelen tussen verschillende werelden, zoals familie, gemeenschap en formele instanties.
Daarbij hoort ook strategisch omgaan met systemen: weten wanneer je zichtbaar moet zijn en wanneer juist niet, welke informatie je deelt, hoe je een gesprek voert en wanneer je

iemand nodig hebt die de taal en regels van het systeem beter kent. Terughoudendheid richting instanties is voor veel ouders een manier om risico's te beperken en grip te houden. Sommige WRS-ouders geven deze vaardigheden ook bewust door aan hun partner of kinderen. Zoals een ouder vertelt over hoe de partner leerde om voor zichzelf op te komen: *"Ja, voordat ze met mij liep, praatte ze nooit van d'r af. En ze wist niet zoveel, maar nu weet ze alles. Nu weet ze het nog beter dan mij te vertellen tegenwoordig. Dat je van je af praat. Ik vind het heel belangrijk dat je van je af praat."*

Ook het alert zijn op mogelijke risico's wordt doorgegeven: *"Je weet wat je moet doen als er gevaar is. Maar daar heb ik nu nog steeds: als er gevaar dreigt, weet ik het ook altijd op te lossen."*

Navigatiekapitaal bestaat dus uit een combinatie van mensenkennis, strategisch handelen en het vermogen om je aan te passen aan situaties die niet vanzelfsprekend voor je zijn. Ouders benoemen dit niet altijd als een vaardigheid, maar kinderen nemen deze manieren van kijken en handelen wel degelijk mee naar de volgende generatie.

= Verzetskapitaal – ongelijkheid herkennen en bevragen

Verzetskapitaal gaat over het vermogen om ongelijkheid te herkennen en jezelf of anderen daartegen te beschermen. Veel WRS-ouders vertellen dat zij in hun leven discriminatie of ongelijke behandeling hebben meegemaakt. Deze ervaringen zorgen voor een scherp bewustzijn van onrecht en voor strategieën om daarmee om te gaan.

Ouders leren hun kinderen bijvoorbeeld dat iedereen gelijk is, dat je voor jezelf moet opkomen en dat je grenzen mag stellen wanneer iets niet klopt. Dit draagt bij aan een sterke identiteit en het vertrouwen om onrecht te benoemen.

Sommige WRS-ouders nemen daarbij een actieve rol richting school of instanties wanneer zij het gevoel hebben dat hun kind anders wordt behandeld. Wat van buitenaf soms wordt gezien als 'weerstand', kan vanuit het perspectief van de ouders worden begrepen als bescherming: een manier om hun kinderen te verdedigen in systemen die hen niet altijd gelijk behandelen.

Verzetskapitaal is daarmee een vorm van kracht en zelfbescherming. Het helpt gezinnen om alert te zijn op ongelijkheid en om op te komen voor zichzelf en elkaar.

Van achterstand naar erkenning van alternatief kapitaal

De ervaringen van WRS-gezinnen laten zien dat zij niet alleen te maken hebben met structurele barrières, maar ook een rijkdom aan vaardigheden en kennis ontwikkelen in het omgaan met deze omstandigheden. Veel van deze kwaliteiten – zoals sociale intelligentie, meertaligheid, alertheid, organisatievermogen en doorzettingskracht – worden in hun dagelijks leven vanzelfsprekend ingezet, maar blijven in formele systemen vaak onzichtbaar.

Het denken in termen van alternatief kapitaal maakt duidelijk dat WRS-kinderen en ouders niet minder vaardig zijn, maar vaak *anders vaardig*. Wanneer onderzoek, beleid en onderwijs deze vormen van kapitaal erkennen en serieus meenemen, ontstaat ruimte om kansenongelijkheid niet alleen te benaderen vanuit tekorten, maar juist vanuit de aanwezige kracht, kennis en ervaring binnen WRS-gemeenschappen.

Stichting PAS

Beverweerdlaan 3
6825 AE Arnhem

026 - 760 09 85

info@stichtingpas.nl

www.stichtingpas.nl

Volg Stichting PAS ook op:

www.gelijkschap.nl

06 83 65 82 58

nataschanotten@gelijkschap.nl

= Gelijkschap

KVK 74939076